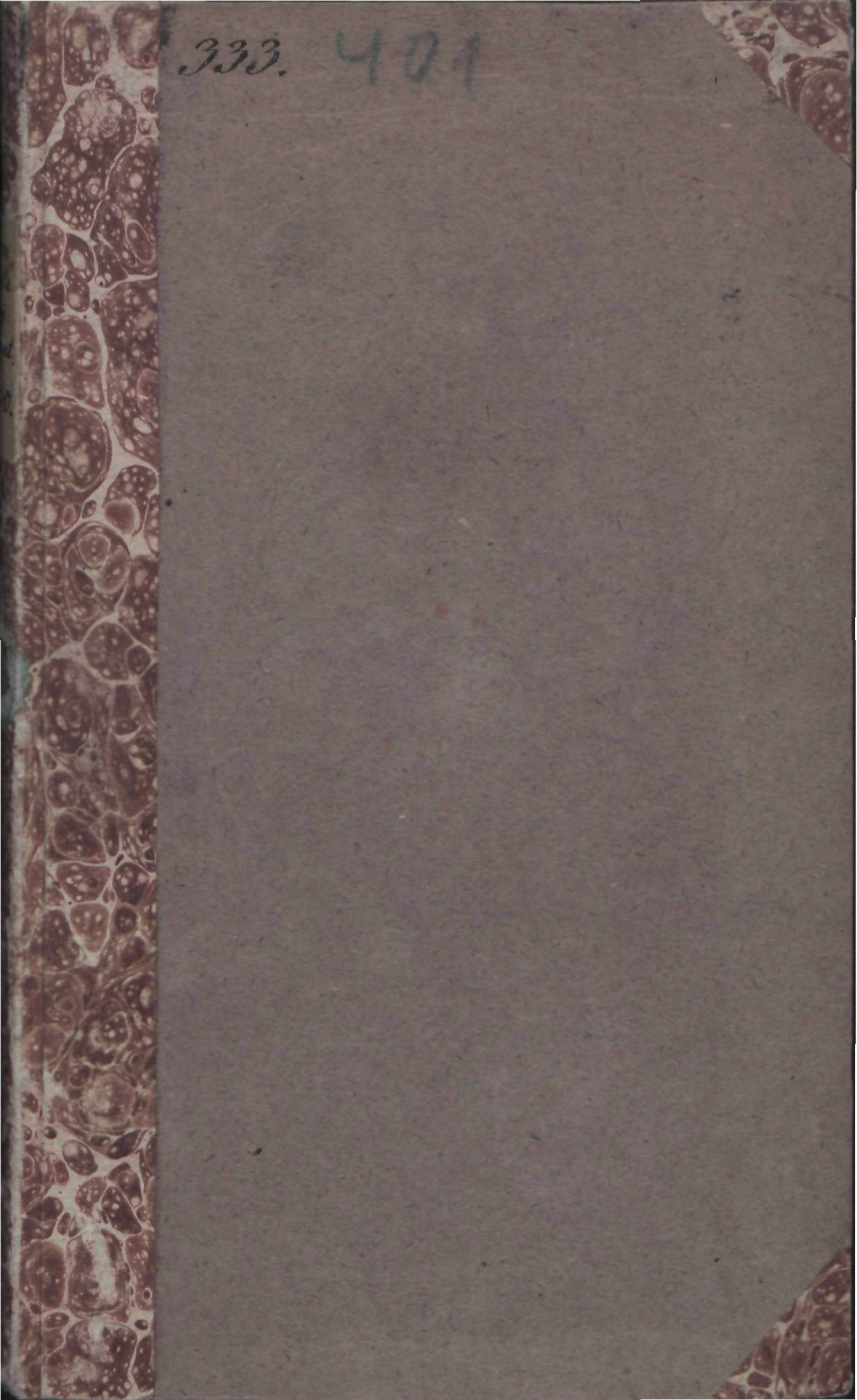
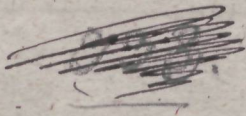
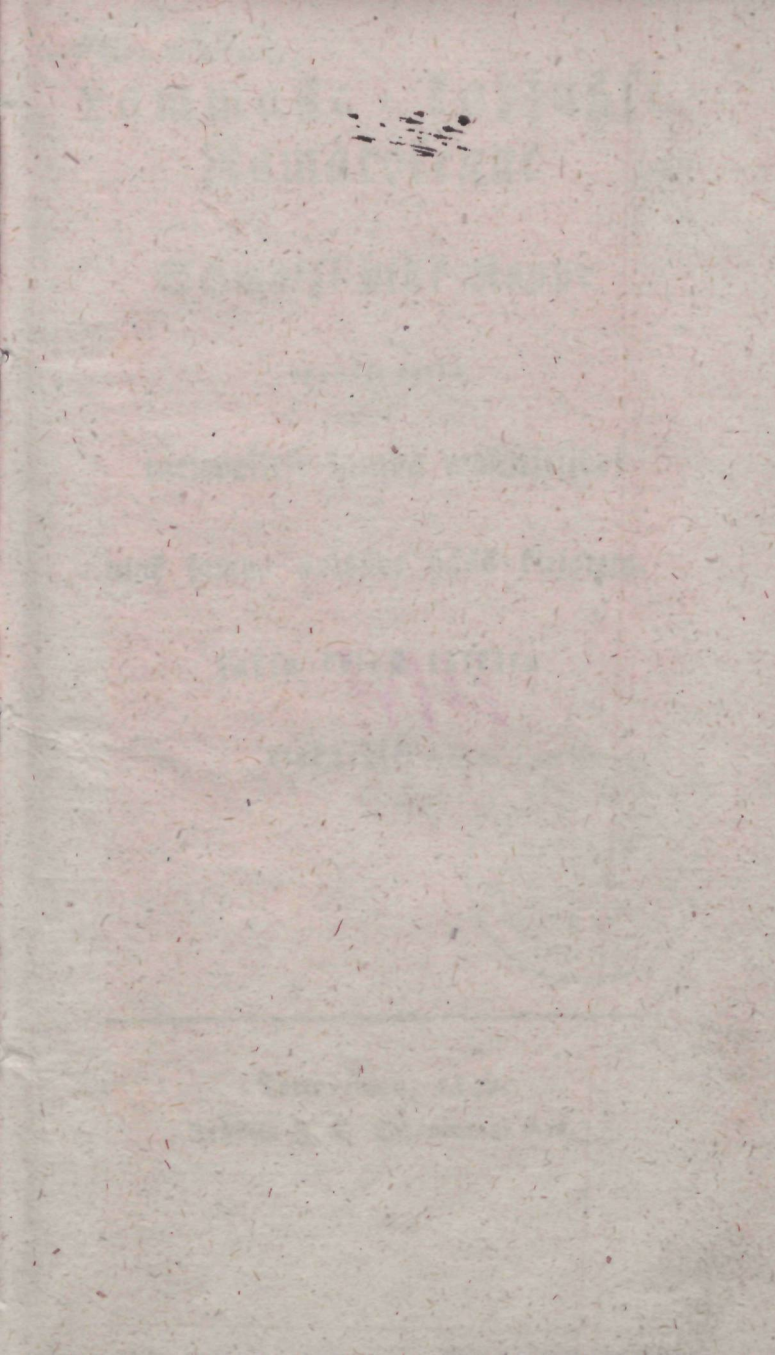

333. 401

401

N° 333.

Lammaste = karjusse
Kamatofenne

Schmalzi nink Koppe

oppusse perra

meiepolitse lamba wallitsejide

nink lamba poisjide hääs kirjotetu,

saksa kelest tõlkitu

nink trütki antu.

Tarto - linan, 1830.

Trütkitu J. E. Schünmanni man.

Der Druck wird gestattet.

Dorpat, am 16. October 1830.

M. v. Engelhardt,
Censor.

Pätükide juhhatamine, ehk Register.

- I. Pätük: Lammaste tallitamissfest ning toitmissfest.
  - II. Pätük: Lammaste ärrafargamissfest ning poja teggemissfest.
  - III. Pätük: Kuidas willaga peap ümbrekäuma.
  - IV. Pätük: Lammaste tõbbedist.
-

Lamba-farjus, kes püüwap ommale herrale
tullu sata nink rõmo tetta, peap ikkes se eest
hoold kandma, et temma kätte ussutu karri
terwe nink kõrraperralinne olles, et emma-
lambist ni paljo terwid wonakeisi kaswatetas,
kui eäle woimalik om, nink et farjast ni
paljo ja ni häid willu saas, kui temmast
ussike woip lota.

I. P ä t ü k.

Lambide tallitamisest ning toitmisest.

§. 1.

Karja sigginemiseses lät essiärralde tarwis, et lamba suuwel hõlega sawa mõt-
san södetus, ning talwel tullulikkult rawwi-
setus. Merino-lambale sünnip kige ennam-
baste kõrge ning kuiu söda-ma, ja nida om
ka toit, mes särane ma kaswatap, temmal
kige parremb. Se om kige üllemb asst
lamba tallitamisse man.

§. 2.

Est weddaden om karjussel ennam-
woimust omma karja üle, kui een ajaden.
Sest lammas harrinep pea innimesse perran
kõndma, ni kui neil esike wiis om, tõine
tõise järren joosta. Tark karjus oskap selle-
perrast suurt karja kätte wilja-kandwa põllo

wahhel fitsa tee pääal weddada, ilma et nurmele kahjo sünnis.

Lamba-karjussel, kes hennesest luggu peap, om häbbi, ni kui zea-karjus lambid een ajada, nink arwop hennele auwus, neid körraperrast weddada.

§. 3.

Paljo abbi tunnep karjus sure karja wäljan-söötmisses man, kui temmal hä penni om, kellega temma moistap ümbrekäwma. Hä penni abbiga woip karjus suurt karja küllalt körran piddada. Selleperrast peap karjus holega püüdma, et temma ka moistap ütte se päle oppitu penniga ni ümbrekäwma, et sesamma omma sädust täudap. Kui karjussel se ennege selges saap, küllap temma sis ka nakkap moistma, essi hennele penni ärraoppetada. Eddimanne sädus om, et penni sönnakuuljas saas nink jääs, nink et temma pehme wallitsusse läbbi waas nink tassatses lähhes. Lamba-penni ei sünni

funnagi zeade ehk muide ellajide päle ajada, sest se rikkup tedda õkwa. Hå lamba-penni ei tohhi eäle lambid purreda, sest sega woip temma paljo kahjo tetta. Rige parremba penni omma ne, kumma sääal pool, kohhe lamba ei pea tükma, karja kõrwal weiksen trahwin eddesi ninf taggasi joseswa, ja neid wallato ellajid hirmun piddawa. Kui penni neidega sugguke ennamb kõrda ei sa, sis woip temma neid weidikesse puusast haarda, ent peap siski õkwa omma perremihhe keelmist kuulma. Kahjus lähhewa säratse penni, kumbe wiis om, henda kohhalt mahha, ehk wiirdusse ehk puhma taade litsu, ninf äkkitselt se maijastelleja lamba päle kargawa. Heitiminne woip selle waisele ellajale paljo kahjo tetta. Emma-lamba, kes weidi aja eest õinalt ärrakarratu omma, heitwa pea suggu mant ärra, ehk towa firrewid wone ilmale, essiärralde, kui se penni firrew ehk must om olku.

§. 4.

Karjus, kes ommale herrale tullu söw-
wap, ei wea karja kunnagi säraste kottuste
päle, kohhe temmal nimmelt lubbatu ei olle.
Temma hoidko wäga, et ütšik ellajas karja
seast sest wiljast, kost möda kätas, ei mait-
sa, nink kahjo ei te. Karjussile ei lä jo
muidoke aumus, kui fik põllo were nink kol-
ga lambist omma ärrajärretu, sedda kahjo
arwamata, mes karri se läbbi tegge.

§. 5.

Karjus peap söda-maid nida jaotama,
et lamba ikkes ütewisi toito löidwa, nink et
sööt mõnnel ajal ei olle kohhalt paljas söde-
tu, nink tõisel ajal jälle wäga uhkeste kas-
watetu. Sest lamba terwussele ja willale
lähhep wäga kahjus, kui temmal mõnnikörd
lijalt toito om, nink tõinekörd jälle peap
nälga näggema. Käwajal woip kessä,
nink süggisel kõrt söta. Selle peap karjus
tõisi söda-maid, mes temmal lubbatu om,

hoidma, et temmale wahhe pãal pudus kãtte ei tulle. Misammute peap temma ka neid kõrgid nink neid maddalid sõda maid moist-
 likkule jaotama. Kõrge ma kõlbap essiãrra-
 likkult kãrwajal nink süggisel, pikkalisse kũlma
 nink wiõmatse ilmaga, kunna temma ka joud-
 sambaste haina kaswatap. Juni (Jani kuu),
 Juli (haina ehk Jakkobi kuu) nink Augusti (poi-
 mo kuu) pãle sũnnip neid maddalid maid
 hoita, kunna kõrge maa sis kũiwa omma,
 nink haina ei kanna, ent ne maddala roh-
 kembat toito annawa. Siski arwatas mad-
 dalas sõda-maas sãratsid kottusid, mes
 weidi rõõke omma, ent kummil selleperrast
 iks kõwwa pohhi all om, nink maisamaas
 kutsutas. Soo, mää nink wessitse maije
 pãalt peap kõhhalt tagganema, sest et neist
 lige hãlwemba tõbbe lambile tegginewa.
 Pari tunni sõõtminne sãratside kottuste pãal
 woip jo ni paljo hãdda tetta, et mõnni aig
 se perra, kolmas jaggo ehk ka pool osa
 karjast hukka saap. — Nãtse! kuidas karjus
 sãrast sõda-maad peap paggema. Om ka

weel tähhele panna, et lammas esise ei
 tükki säratse haina nink rohhu päle, mes
 tälle häddas lät, olgo sis, et nalg tedda
 sunnip.

§. 6.

Kui karjusele lubba antas ristik-haina
 nurme päle kãwwa, sis peap temma lambid
 pikkamisfi ùlle wima, nink neid mitte last-
 ma kãwwa aiga pãal saista, sest et muido
 lamba ùlelijalt sõwa, nink neile sis halwa
 tõbbe tulleswa. Noor ristik-hain lät muidoke
 se lãbbi pea hukka. Kui lambid liig-aiga
 säratse kottusse päle jãttetas, ristik-haina
 paljo ärrasõdetas, nink ka neid emma-leh-
 hõkeisi ärrakaffetas; sis lõppep tulleswal kãw-
 wajal ristik-hain ärra. Kui seddawisi ristik-
 haina nurm hukka lät, sis om suur kahjo,
 sest tõisel talwel woip se lãbbi toitusesest pea
 pudus kãtte tulla, mes lambile häddas lät.

Noort ristik-haina ei pea kã mitte sõ-
 detama, kui wihtm maad om leotanu, sest

se teep lambile nisammate kui ristif-hainale kahjo. Mitto lomakeisi sökkutas sis mulda, kos nemma pea ärrakülmawa ninf mäddane-wa. Säraneamma luggu om ka wanna ristif-hainaga, kui ajastaja perrast tedda weel töistfördä tahhetas nita.

Kui ristif-hain, essiärralde se walge, sure pallawa läbbi om närbinu, sis puhkap temma pea ellajat ülles, olgo tedda ka kas-sinaste prukitu. Selleperrast olgo karjussel se man suur hoitminne.

Kui wiimatse ilmaga ninf sure kastege ristif-haina nurm söta om, sis om tullulif, enne wäljalaskmist lambide eddimäst isso kuiwa toitoga, olgo ka ölgiga täuta. Weel parremb om wihma ninf kaste ärradta. Kui kuiwa toitussesst pudus om, sis ajago lambid enne fige kõrgembide maije päle. Rengo, mes kannarikko kaswatawa, omma wessitse ilmaga termussel wäga tullulif söda-ma, ent kui rosse ehf härm maan om, teep wäl-

jasõdeminne kahjo, sis jägo lamba ennämbi-
de lauta.

§. 7.

Kui lubba antas, süggisel nink talwel
rõaorrast sõta, sis om se man seddasamma
hoold waja piddada, mes §§. 5. nink 6.
om oppetu, et karjale wigga ei sa, nink
põldo ei rikkuta. Orrasid ei tohhi muidoke
enne sõdetama, kui ma jo ni kõrwaste kül-
manu, et lambid pääl kannap. Hallaga
peap orras enne ärraloistuma, muido lät se
ellajile kahjus, kui emma-lamba wonakeisi
ilmale towa; johhup neile ka pea kopso-tõb-
hi. Rige parremb om selge külme, kui or-
ras-hainakenne om kangetanu. Ennamb kui
kats ehk kolm tundi päival ei tohhi lambid
mitte rõaorraste pääl sõta, ei olle ka hä,
kawwa aiga neid ütte kottusse päle jätta.
Ni kawwa kui orras külmanu nink lummešt
paljas om, woip tedda sõta. Kui jo lumme
om olnu, nink lamba jo kõrraperralisše lau-
ta-sõdmissesele harjotetu, sis ei olle fitta,

neide södmisse förda essitaba, kui ka fulla-
tap, ning perran selge külm alles.

§. 8.

Kui süggisel weetõppe põdveja lambid
orraste päle ajetas, sis om se essiärralde
neil kahjoliik, kumma jo ni häddalisse om-
ma, et parranemist ennamb ei olle lota.
Neile lät särane toit pea surmas. Ent
lamba, kelle hädda weel ni sures ei olle
lännu, põddema ka se perra, ent sawa sag-
gede siski säratse toito läbbi kohhalt termes.
Wõnne lamba-wallitseja söötwa orrasid süg-
gisel ni õtseskui kaemisse päle, et lammas,
mes surmoga wõlglane om, ennambä ärra-
lõppes. Siski om ikkes parremb, kui kar-
jus lambid nida om hoitnu, et neile toito
läbbi hätta ei olle sanuke.

§. 9.

Kui lamba sumwel sõte pädal rohket
ning wäggewat haina sawa, sis ei olle sug-

gufe tarbis neid jota, essiärralde om se neil
 sis kahjolif, kui nemma noorte orraſte ninſ
 riſtiſ-haina nurme pääl omma káunu. Se
 waſta om jälle pikſaliſſe põwwa ajal, kui
 hain kengo pääl ärrakuionu, jootminne puh-
 taſt kaiwuſt ſündſa ninſ tarwilif enne wálja-
 ajamiſt, et lamba mitte haiswa lombide päle
 ei tükki.

§. 10.

Haina-maid peap moiſtlikkult ſõdetama,
 et neile eſſi kahjo ei tetta, ninſ lammaſte
 terwuſt ei rikkuta. Maddalid kottuſſid ſün-
 nis eggal ajal kohhalt mahhajátta, nida kui
 enne jo oppetu om. Ent ka kõrgembide
 poiku päle woip ſüggifel karja ſis ennege
 ajada, kui nemma ni kuiwa omma, et lam-
 ba läbbi ei ſõkku, ſeſt ſe om lambil ninſ
 haina-maal halb. Rige halwämb haina-ma
 om ſärane, kelle ülle wee omma joſſnu,
 ninſ mutta mahhajátnu. Neke haina-maa,
 meſ ennege wee all ſaiſnu, ilma moa mah-
 hajátmata, tewa jo kahjo.

§. 11.

Nä karjus peap sunwel lemmega hom-
mungul aigsaste karja wälja saatma, nink
kui päiw wäga pallawas lät, weddago tem-
ma lambid lauta, ehk lasko neid willun sai-
sta, kohhe nemma seni jäwa, kui jahhembas
lät. Karjus kandko hõold, et laut lemmel
ajal jahhe saisas, selle hoitko temma õsel
usfi nink afnid wallal, nink päiwal finni.

§. 12.

Neide sõte-maije eest, kumbe pääl taf-
ja nink ohtja kaswawa, peap karjus, kui
eäle woimalik, karja hoidma, sest et ne kül-
ge nakkawa nink willu ärrarikwa. Misam-
mate rikkup ka tolm nink penikenne liiw wil-
lu ärra, selle peap karja suurt teed möda
nink tolmutsel kottusfel nida ajetama, et
tuul tolmo ärrapuhkas. Mõtsama-sõõt teep
willu purrutses, selleperrast ärra saatko sinna
karja muido kui ennege lemmel ajal puhka-
mises, tunna mõtsama-sõõt jo muidoke

kõhna toito annap. Ka susse perrast ei olle
fitta karjaga mõtfa sisse minna. Hã om,
kui karjusel samwelisfil sõte-kottusfil ikkes
täudetu piis man om.

§. 13.

Karjus ärra mõttelgo, et temmal sõte
pääal muud tallitust ei olle, kui ennege lam-
bid sinna weddada. Se ei olle weel kül,
et temma sõda-maijega sedda kõrda peap,
mes parhilla siin oppetetu, enge temma ärra
heitko ka kunnagi silmi omma karja pääalt
ärra, pandko eggal päiwal kif lambid, tük
tükki perra, tähhele, et temma egga lamba
wie ehk ollekiga tutwas saas, nink egga
wigga, ni kui temma teggines, õkwa ärra-
tunnes. Löwwap temma nüüd haigust, sis
peap temma hõlega sedda ärrakaema, nink
ruttama, et ellajale wiwimata abbi saas,
mes tarbis lät. Karjus om wäga süüdlane,
kui temma holetusse perrast seddasamma om-
ma sädust ei täuda, ehk ka wast maggama
heidap, ja se läbbi karja walwamata jättap.

§. 14.

Säransamma hool olgo karjussel ka talwel, kui lambid lautan rawwitsetas, egga-ütte ellajat essiärralikkuit tähhele panna.

§. 15.

Mi pea kui süggis tullep, peap karjus lammaste lauta talwes walmistama. Laggi nink saina puhhastago temma tolmust nink hämliko-wörgust, nink kandko hoold, et laggi kõwwa olles, ni et tolm nink toit päält läbbi ei lä. Sõda-luki, mes iks finni peap hoijetama, nink fik afna, paja nink usse sago kõrraperrast ärrasäätus, nink reddeli, ruhhe ja wahhe-reddeli sago häste parrandetus. Talwel parrandago ka karjus eggapäiwa neid reddeli-warbu, kui wast mõnne neist katski lannu ehk wäljatulnu. Laut peap ikkes walge nink selge ollema. Liig-lemme nink tossotse lauta woima ellajile pea halwa tõppe tetta, fiski ei pea laut mitte külmi nink tuline ollema.

§. 16.

Karjusse wõlg om ka, ülle selle toito, mes temma hoolde antu, nida wallitseda, et temma ärra ei rikku. Egga suggu toito peap sinna pantama, kos temmal talwel essi hõlpsamb wõtta om. Kik kuiwalt mannu wetu ristik-hain, mu hain, hireherne-warre, herne-õlle, nink mu õlle peap kõwwaste kokko pantama, finni-sõkkutama, nink õlgiga finni-kattetama, et toit mitte ärra ei koppita. Karjus peap saggede sedda toito ärra-kaema, kas temma wast koppitama ehk mädanema ei olle lännu, nink kui temma sedda löwwap, õkwa fik koost laotama, nink sedda halwa ärrakassima. Kik lauta-pälitse luti, mes sisse-pool omma, peap iks kõwwaste finni-hoijetama, et lautast lõhn toito ei rikku.

§. 17.

Eggapäiwa ossa toito peap ütte reiwa päle sorredaste puistatama, et fige parremba

haina - nink ristik - haina lehhekesse mahha ei
puddine, nink et neid siski wast mönnel kot-
tal hukkalanu tükfikeisi woip wälja otsi,
nink ka tolm ja fik mu halwa mant ärra
saas. Sest rikkonu toito läbbi tullesu lam-
bile fige halwemba többe. Nida kui hallast
rikkotu ölgi läbbi lamba pea kopsu - töppe
sawa, nink poige enne aiga ärraheitwa. Ent
weel halwemb om fik tolmone hain. Kei-
was, kumma päle toit laotetu, peap kofko-
keudetama nink lauta kanneltama. Sis pui-
statas reima päält toito reddelte sisse, et pe-
nikesse lehhekesse ärra ei puddine.

§. 18.

Karjus ei pea süggisel talwe wasta
lambid mitte wäga wäggewa söte päle wi-
ma, nink neile mitte wäga rohket sömist
harjotama, muido nemma jäwa talwe - toito-
ga köhnas, kui tedda liig - rohke ei olle.
Talwe - söötminne allustap ni pea, kui om
näta, et ellaja söte pääl ennamb sönus ei
sa. Lambid harjotetas aiga pitte lauta - sööt -

misse päle se läbbi, et neile eddimält ösel
 ölgi ette pantas. Süggisel, lühhembide
 päiwiga, kui hal enne kesk-päiwa ei kao,
 antas lambile hommungul wodri ossa haino,
 ninf lastas neid perrast weel söte päle. Pif-
 kalisse wihma, külma ninf lummega jättetas
 neid opis lauta-söötmissse päle.

§. 19.

Rige ennambäste om waja hoold kanda,
 et talwel lautan söötminne ifs ütewisi olles.
 Kummala karja tallitaja söötwa ellajid süg-
 gisel üllelijalt, ni et kárwaja pole toitusses
 pudus tullep. Paljo ennambäste om waja,
 ka se päle möttelda, et, kui ka kárwajal
 töistkórda peas talw mahhatullema, siski
 lambil willänd toito olles, ninf nemma ka
 sis náлга ei ná. Wahhe pääl náлга-kanna-
 taminne om lambide terwussel nisammate
 kui willale kahjolif. Selleperrast om karjus
 wága süüdlane, kui temma töistwisi sötap,
 kui tälle kástu om, sest sedda möda kui toito

saak om olnu, em ka söötmissse körd jo ette
 ärraarmatu.

§. 20.

Täus kassonu lamba päle arwatas päi-
 was poolkolmat nagla haina, ehk muud toi-
 to, mes seddasamma rammo annap. Toito
 rammo ehk wäe polest arwatas ütte min-
 newat:

hå hain	100	nagla
hå ristif-hain	100	—
hå herne- ninf hire-herne		
ölle	200	—
keswa ölle	350	—
kara ölle	400	—
rõa ölle	600	—
kartowli	200	—
haljas ristif-hain	500	—
kaav	70	—
keswa	60	—
herne	40	—

hire-herne . . . . . 50 nagla
 rügga . . . . . 50 —

Praagale arwatas kolmas ossa sedda
 wäkke ehk üwra sest wiljast ehk kartowlist
 jäwat, kummast temma om woetu.

§. 21.

Ratski leifatu tore kartowli omma wä-
 ga hä toit, siski peap neile lambile, kea
 weel ei olle harrinu neid söma, eddimält
 weidikesse antama, perrast woip päle panna,
 sest muido låwa lamba passale. Ei tohhi
 ka kartowlid mitte ülle omma arwo södeta-
 ma, olgo kats nagla egga lamba ossas päi-
 wa päle. Karjus peap se päle kaema, et
 kartowli mitte wäga liwatse ninik mullatse ei
 olle, sest et se kahjo teep. Sis mösko tem-
 ma egga päiwa ossa ärra, minik tarwis üts
 ümmarif latteist tettu terrifenne prugitas.
 Sedda täudetas kartowlidega, pantas ütte
 weega annume sisse, ninik weritetas ümbre;
 se läbbi låwa kartowli pea mullast puhtas.

Misammate om ka waja hāste tāhhele pan-
na, kas kartowli wast ei olle rikkonu. Mād-
danu kartowlid peap kohhalt terwide seast
pissotama, sest et sārane toit ellajale hāddas
lāt, nink lamba enne aiga poige mant hei-
dawa, ehk ka kurjaste passandama nakkawa.
Sesamma luggu johhup ka külmanu kartow-
lide perra. Neide kõrwal peap ikkes paljo
õlgi antama, mes nemma sis wāga maggu-
faste sõwa, olgo ka rōa-õlgi. Praaga ei
tohhi mitte emma-lambile pā-, enge kõrwu-
lisses toitusfes rohke õlledega antama. Koh-
hi-õinile lähhep praag wāga kõrda. Mi-
sammate antas terri ennege mu toito kõrwal
rohke õlgiga finnitusfes. Seperrast om pes-
mata kaar, wiħhu kaupā uts kallis toit,
nimmelt wonakeisil. Lehhefe-toit om ka hā
kõrwulinne. Tedda tettas nida: fige penem-
bid nink lehtlitši osakeisī rajotas mahha,
tettas wiħhakeisis, nink kuiwatetas warjutsen
nink tulitsen kottussen, ja hoijetas sis
kaarte al.

§. 22.

Söötmissse ajal peap eggaförd lambid lautast wäljaajetama, ninf neid mitte sisse lastama, enne kui toit om walmis pantu. Kuhte ninf reddelid peap eggaförd hõlega rogitama, et lamba wanna toito riibme per-past tõist ei põlle.

§. 23.

Lambile peap ifs ni paljo alla laotama, et laut foggone kuiw ninf puhhas olles. Mes lamba reddelte sisse jätwa, ei pea mitte eggaförd sitta päle laotetama. Ei köl-ba ka ennamb laotada, kui tarbis om, et willa puhtas ninf lamba termusse mannu jäässe. Kui paljo õlgi södetas, sis saap ka reddelte sisse paljo ennamb jäma, kui laotamisses tarbis lät. Sedda peawa karjusse kofko feutma ninf allale hoidma, ehk sedda-maid tõiste laute tarbis ärraandma.

§. 24.

Kui fik parhilla nimmetetu hool om kannetu, nink hain siski reddelte sömata jääp, sis peap karjus ökwa kaema, mesperast lamba tedda ei olle puhtas ärrasõnu, nink peap ommile wannambile seddamaid sedda asja fulutama.

Ei olle suggule kitta, kui karjus wäga rohket toito üttekõrraga ette pannep. Lammast om melletaja ellajas, nink melletaja elaja omma nida lodu, et nemma üttekõrraga ni paljo söwa, kui isso nink himmo neid sunnip, nink sis puhkawa ja melletawa. Mes nüüd toitusest üllejānu nink ärranusutetu, sedda põllep lammast ärra. Selleperast om lija toito andminne selge raiskaminne.

§. 25.

Toito ei kōlba mitte eggale lammaste suggule ütte wisti anda. Emma-lambid,

esfiärralikkult immetawid, ni kui ka sön-dinid
peap parrembide södetama kui neid ajasta-
lissi, ninf neid ajastalissi jälle parrembide
kui neid kohhi-dinid.

§. 26.

Lambid södetas talwel ennambaste kolm
förda, siski ei olle ka wigga, kui päiwa-ossa
toito näljan förran kätte antas, sest jo wä-
hemb neile förnal antas, jo suremba himmoga
nemma söwa.

Lühhikeste päiwiga sago eddimanne toi-
to-ossa hao tullen, kui wähhegi walget näus,
kätte antus, ninf perrammenne söötminne jägo
ni hillatses, kui üslike hammers kanna-
et lamba pikkal ööl mitte ülli kawwa ei
nalgü. Pantas ka ikkes öddangul reddelid
öige täus röa- ehk muud ölgi, sest et pikka
öga ellaja nakkawa öllede seast parrembid
försi wäljaotsma, mes nemma muido mah-
hajätwa, kui nemma pea muud sawa. Woip

neile ka wahheldamisse perrast öses lehhesetoito ette pantama.

§. 27.

So ennambäste lamba talwel jowa, sedda parrembide seedwa nemma fuiwa toito ärra, ninf sedda parrembas ninf pikkembas lát ka wil. Kui jooß eggal ajal lautan saifas, sis jowa lamba ennamb, ninf om jominne neil sis ka tullusamb. Lautam ei olle ni külmi kui wäljan, kui neid oia ehk kaiwo man jodetas. Ent lautan jowa nemma ennamb omma himmo perra sömisse wahhel.

§. 28.

Lambile, esfiärralde immetawile emmalambile antas ka saggede üwma-jofi, ni kui ölli-foki *) ehk jahhu-rokka. Se tarbis pessetas ölli-foki weiksis tükkis, ninf leote-

---

*) Oestuchen.

tas neid annumán weega. Rui nemma nida mōnne páiwa faisnu, seggatas neid pufessega háste úmbre, kallatas wet pále, ninf wassetas jootmisse ruhtá. Kolm nagla óllifoki om mu toito fórwal willánd 50 ehf 60 immetaja lambide pále, úlle ó ninf páiwa.

Jahho-joki peap wága moistlikkult antama, sest et lamba sedda eddimált ei tahha juwwa, ninf sedda pea pōlgma nakkawa. Selleperrast pantas jokile sola fisse ehf fórwale, ninf hoijetas tedda fige roppo eest. Peap ka perrakaetama, kas temma wast hapnema ei olle lánnu.

J. 29.

Lamba lakkawa sola hámelega, ninf se om neide terwussel tullulik, kui tedda mitte úllesijalt ja ilmparralikkul ajal ei anta. Sool teep ennamb isso ninf janno, selle antas tedda lambile talwel weikesfen jaon nattofesse kaimo-wee sekka, penikesfes surwutu pālina, reinwarre-haina, kaddaja-marju ninf

tólste mörryda rohho-hainadega. Lamba es-
sife andwa tutta, et neile sool tarwis lát,
fui nemma sainu nakkawa lakma. Mesam-
ma tokko-seggatu asja fólbawa ka ellajid
wee-tóbbe eest hoita. Ent sola ei tohhi sug-
gufe ennamb toitoga anda, fui lámme káw-
wajatse ilma ninf suggulikko wihmaga hain
wága joudsaste ninf wággewaste om kassonu.
Sáratse nore haina perra nakkawa lamba
ákkitselt pöddema, nida et mönnikörd minki-
suggune rohhi neid ennamb surmast ei pásta.

§. 30.

Röhnid ellajid peap esstárralikko wah-
hede sisse pantama, ninf ennambáste södeta-
ma, et nemma jálle jöwwo mannu sawa,
ninf pöddema ei naffa.

§. 31.

Zalwitse fuiwa toitmissese perra ei fólba
lambid muido fui aiga möda jálle söte pále
laste. Ei olle kitta sis jo söte pále ajada,

fui haina-otsakesse maast illestullewa, sest et ne pea passale ajawa. Selleperrast raw-witsetas ellajid förraperrast lautan, nink lastas neid selge ilmaga eddimält päle kesk-päiwa wälja, fige ennambäste säratse södama päle, mes jo mõnni ajastaig sööt osnu, nink kohhalt ärrakassonu om. Kui lamba söte pääl willänd toito löidwa, küllap nemma sis essi nakkawa lautan ettepantu toito põlgma. Sis pantas kuiwa toitusest neile iks kassinambide ette, seni kui neile sedda kohhalt keeltas.

§. 32.

Hä om, kui karjus mõnne lambid om harjotanu käest süwwa, ni et nemma temma perra käüwa; sest kohhe üts lammas lät, läwa töise seddamaid järgi, ja nida woip karjus neid hõlpsal wisil weddada, kohhe temma tahhap. Zullekahjo man om se üts hä assi, sest et saggede neid lambid muido saggufe lautast wälja ei sa.

II. P ä t ü k.

Lamba ärrakargamisest ning poja-
teggemisest.

J. 33.

Lammas kannap poiga 20 ehk 21 nädalid; se perra arvatas aiga ärra, millal sön-dinid lammaste mannu lastas, sest hä om, kui fik wonakesse kolme ku wahhel sündiwa, et poige ning emmade toitminne ja hõlekandminne neide eest säratse aja päle saas, kummal karjus neid woip wiwimata tähhele panna. Rige sündsamb poja tomisse aig om, kui lamba lautan saiswa, ent sure külma perrast om hä, kui nida säetas, et wonakesse talwe allustussen ehk lõppetussen tullewa. Se tarbis lastas sön-dinid mannu, Mai (lehhe-) ning Juni (Jani-) kuul, ehk ka Septembri (Mihkle-) ning Oktobri (wina-) kuul.

§. 34.

So parrembide neid sön-öinid moistetas ärrawallitseda, sedda parrembas nink kallimbas lät ka lammaste suggu nink felts. Selleperrast om karjusse jätmata kohhus, et temma ennege neid sön-öinid peap mannu lastma, kumma üllembide polest se tarwis ärrakaetu nink tähhendetu omma. Moistlik karjus, kes omma karja sigginemist sowip, peap sure hõlega se päle kaema, et üttege emma-lamba mannu töist sön-öinast ei lasta, kui sedda, mes egga emma-lamba päle om nimmitetu. Et se wois õigede nink kõraperast tallitetus sada, peap eggal lambal numre-täht ollema, mes fige parrembaste sünnip, kui kõrwu sisse leikatas nink mulku tettas.

§. 35.

Karja woip ni paljo jaos ärrajaotada, kui sön-öinid tahhetas üttel ajal pruuki. Sis lastas egga jao mannu sedda öinast, mes

neile on ärrawallitsetu. Ent se man peap
 farjus wâga hâste walwama, et nesamma
 ärrajaotetu lamba mitte seggi ei lâ.

Ent et eggale emma-lambale fige sünd-
 samb sön-öinas saas, nink et öina mitte ilm-
 asjanda henda ärra ei rammeta lâbbi mit-
 maförralisse fargamisse ütte aino lamba päle,
 sis woip ka seddawisi säâda:

Łautan tettas ni paljo weikessi wahhe,
 fui sön-öinid om, nink egga wahhe sisse pan-
 tas ütte öinast. Päiwa tösfengo aigu lastas
 kaemisses mönne sön-öinid. emma-lammaste
 sekka, ent öina tirra ette feudetas linnane
 pöllekenne. Neid emma-lambid, kumbe ne
 sönni ärratundwa öinale tahtwat, pantas nüüd
 ökwa wahhe sisse tolle sönni mannu, kum-
 male nemma se arwo-ramato perra jo ette
 ärranimmitetu omma. Sedda emma-lam-
 mast ei tohhi mitte wäljalastama enne fui ta
 kats körd om ärrafargatu, päle sedda pan-
 tas tedda sis ärrafargatu emma-lammaste
 wahhe sisse.

Siski johhup, et mōnne emma-lamba mitte eesmātseft ārrakargamisest ōkwa rammes ei jā, selleperrast lastas ka ārrakargatu lammaste sekka wahhel weel promi-ōinast faemiseses.

Ent sest et ka ne lamba, kummile jobba mannu nakkanu, ikkes weel mōnni pāiw ōinale tahtwa, sis ei pea se assi karjust mitte essitama, enge temma lasko ennege sāratsid tōistfōrda ārrakargada, ka nāddal perran eddimāst kargamist jālle sōnnile tūkwa. Sedda aiga nāttas ōkwa arwo-ramatust ārra. Karjus peap walwama, et ōinas henda mitte wāga ārra ei kurna, sest ennamb kui nelli lammast pāiwas ei kōlba ūttele ōinale kargada, olgo temma ka kullalt jōwwo man.

§. 36.

Kui 8 ehē 10 nāddale perrast kīf wi-
matse emma-lamba seddawisi ārrakargatu om-
ma, sis lastas 1 ehē 2 kige parrembat sōnne
karja sekka wallale, et ka ne mōnne lamba,

kummile weel es olles naffanu, ärrakargatus
saasse.

§. 37.

Sön = öinid peap kargamisse ajal wäga
häste södetama. Selle antas neile hommun-
gul enne kargamist kuppätetu herved, nink
perran karu. Ka emma = lamba peawa kar-
gamisse ajal jöwwo man ollema, muido nem-
ma ei tahha sönnile. Ütte tuggewa täus
kassonu sön = öina päle woip kargamisse ajal
50 ehk 60 emma = lambid arwada.

§. 38.

Kuus näddalid enne poja-teggemisse ai-
ga om waja särast parrembat toito förwale
panna, mes rohkebide pima selletap. Selle
tarbis antas terri, ehk jahho = nink öllifogi-
joki, ehk ka weddelat praaga.

§. 39.

Täus tine emma = lammastega peap kar-

jus sure holega umbrefäuma. Lauta sisse-
 ninf wäljaajamisfe man peap temma, ni pal-
 jo kui woimalik om, lambid hoidma, et nem-
 ma tõine tõise päle mitte ni kõwwaste ei
 litsu, fests se läbbi woiva ne emmatse pea
 suggu mant ärraheita. Karjus peap lautan
 ikkes tasfatselt umbreföndma, et temma neid,
 emma-lambid, fea henda mahhabeitnu, ei
 heidita. Temma peap ka hoold kandma, et
 neil tine lambil lautan willänd rumi olles,
 fests et neil ka ennamb rumi tarbis lät, kui
 ahtril.

§. 40.

Täht, et lammas pea poiga nakkap teg-
 gema, om se, kui temma taggast (häbbedusse
 kottal) paistma lõöp, ninf säält roppatses
 lät (läkke wälja ajap), ninf kui uddar wäga
 kõwwas lät, ja pea pima kätte annap.

§. 41.

Holikas karjus maggap lautan lammas-

te man, et temma neile, ni pea fui tarbis
lät, wiwimata woip abbis minna. Kui lam-
ba otusse pääl omma, sis ei tohhife temma
muijal maggada, et temma neid ökwa aw-
witas, fea poja-häddan omma. Selle peap
temma ösel moistlikkult laternaga köndma,
ninf perrakaema, kas wast mönni ei olle jo
poigenu, ninf sis ökwa emma ninf poiga selle
wahhe sisse wima, mes neile walmistetu.
Dige hä karjus om esfike wirwetussen, ninf
kulep, kui lammas poja-häddan om, oigap
ninf appi rökip.

§. 42.

Kui mitto lamba ütte körraga sündima,
sis peap karjus tähhele pandma, et eggale
lambale omma, ninf mitte wörast wonakest
mannu ei panta, sest harw om se, et lammas
töise lamba wonakest nida hoijap kui omma.
Pea läwa sis säratse wonakesse, mes wöra
emma mannu johthonu, hukka.

§. 43.

Ƨambil, fea tundwa, et nemma pea naf-
kawa poiga teggema, om wiis, lauta folke
sisse túkkida, ninf mu lamba andwa neile fa
seddamaid rumi. Se om harw, et wast
mónni lammas tóiste hulga sean poiga teep.

§. 44.

Wága háddalikkun fórran ennege woip
lammast awwitada, fes poja-háddan om, ent
siski olgo se sure ettekaemissaga, sest et pea
emmale ninf wonakessele woip kahjo johtu.
Harw om se, et wonakenne taggasi-perri em-
ma ihho om lodu, ninf kui sedda ei olle, sis
ei olle fa karjusse abbi tarbis. Mönnikörd
om kúl rasse ollek, essiárralikkult neil, fea
eddimält ilmale towa, siski saap ellajas, kui
ta muido jöwwo man om, ilma abbita ilma-
le toma.

§. 45.

Karjus peap hoold kandma, et emma

lammas omma sündinu wonakest häste ärralakkup, mes lammas, kes eddimäst förda poiga tennu, saggede mitte hämelega ei tahha tetta, ent mes mitmal wisil kahjoliik om. Lammas, kes omma wona om ärralakkunu, nakkap tedda wäga armastama. Lakmata wonakenne külmetap ka ennamb, kui lakkutu. Kui se köllane läggä, minäga noor sündinu woon koon om, jo kuiwas sanu, nink fores lännu, sis saiap se temmal kawwa aiga pääl. Säratsile wonile jääp sant näggo, nink ei tahha nemma ka mitte häste siggineda.

§. 46.

Willa, mes uddara kullen om, esfiäralde säratside lammaste man, kea eddimäst förda omma kandma sanu, peap tassakeste ärrakakketama, et se wonal immemisse man ette ei puttu, nink temmast ei sa ärraneeltus. Säratsse ärraneeltu willa läwa solikude sissen kooko, nink woima pea wonakest köttust kinni ehk ummussile panna. Kui wona jo weidi

surembas kaswawa, sis om neil saggede wiis,
neide emmade puse päält willu arrajerreda.
Sis om tarbis, neid seddamaid mant lahhu-
tada, ninf ennege ni kawwa neid emma man-
nu jätta, kui nemima henda täus immenu.

§. 47.

Emma = lammas jääp omma wonaga se
wahhe sisse, kohhe tedda õkwa perran ilmale-
tomist panti, ni kawwa, kui karjus om ärra-
tundnu, et emma omma wona ütsinda las-
sep immeda, ninf tedda hoijap ja armastap,
mes saggede särane lammas, kel eddimänne
poig om, mitte ni pea ei tahha tetta.

Ni kawwa kui lammas sulto sissen sai-
sap, peap karjus wonakest fige wähhembaste
kuus förð päiwal immeda lastma, esfiärra-
likkult hommungul õige warra ninf õddangul
hilda. Kui woon peas wäga nõrk ollema,
ni et ta ei jõwwa immeda, sis peap nissa
temmale huulde wahhele pantama, ninf pi-
ma suhu tõmbatama. Se sago ni kawwa
tettus, kui woon jo esfi woip immeda.

§. 48.

Sáratfíle wonakeifíle, fea kóhnist emma-
dist fúndinu, om tarbis mönnifórd amme
anda. Selle tarbis prufítas fíge parrembide
neid lambid, kumbe wona árra omma fool-
nu. Hádda perrast woip ka ma-lambid wót-
ta, níkf enne neide wone árratappa. Et ne-
samma núúð sedda wórást wona ommas wót-
tasfe, síe ummeldas tedda se tappetu wona-
kesse nahha síse, seni kui nemma tedda ár-
raharrinewa. Hádda perrast harrinewa wo-
nakesse ka lehma al immeda.

§. 49.

Wonakeifíle peap numre pále tettama,
enne kui neid emmadega weikessest fulgest
suremba wahhe síse pantas, fun pojalisfi
lambid úttén foon petas. Ka síin peap far-
jus eddimált háste táhhele pandma, kas em-
ma ka poige weel mannu lasfwa.

§. 50.

Rümne päiwa perrast woip wonakeisile jo penikest illusat haina anda; perran antas neile weidikesse kuppatedu herved nink hire: herved, karu ehk kara-wihhufeisi. Rige parremb om, kui neid kätte näddale perrast egga päiwa paris tunnis emmadist lahhutetas, nink neile sel ajal neide ärrä-toito antas. Jo wannembas nemma läwa, sedda pikkembat aiga lahhutetas neid emmadist. Perrast lastas neid ennege õses, nink kats kõrd päiwal weidikeses ajas emmade mannu, fige parremb pea perran emmade söötmist. Sis pantas neid ka õses jo ärräle, ni et nemma, kui nemma kolm ehk nelli kuud wannas sanu, jo opis ärrawõrutetu omma. Kui neid wone wõrutetas, ei tohhi neil mitte rohket jofi puduma, minck tarbis lautan maddalae ruht petas, kedda waja puhtaste hoita. Sedda woip eggauts ärramoista, et wonakest ei tohhi wõrutada enne, kui temma kõrraperrast joma nink söma om harrinu.

§. 51.

Kui uttif- ninf õina-wonakesse nelli ehk fuus nåddalid wannas sanu, sis leikatas neide hanna-otsakeisi jakke mant ärra. Selsam- mal ajal koghitsetas ka neid õinakeisi, mes ei tahheta suggu tarbis hoita.

§. 52.

Hå om, et lambid, perran ärrawõruta- mist mitte sõte päle ei lasta enne, kui hain jo hæste sures kaswanu, sest et noor hain neid pea passale ajap. Wonile sünnip sõda- ma, mes pakso penikesse hainaga om ärra- kassonu, ehk ka hæ wanna walge ristik-haina- sõõt lauta lähhüdel. Siski ei tohhi funnagi neid sõte päle laske enne, kui neile lautan kuiwa toito om antu.

§. 53.

Eddimätsel sõte päle käumisse ajal ei tohhi wonid muido kui ennege hæ ilmaga

wälja ajada, sest et neid wihma nin^k külma eest wäga peap hoijetama.

§. 54.

Kui õina-wona kuus kuud wannas sanu, sis lah^hutetas neid wona-karjast, sest et nemma sis jo nakkawa uttikide päle tüfma. Õina-wonid, kui nemma ajastalisses sanu, ei toh^hi muido kui ennege õige hädda perrast kargamisses prufida, õts^ekui promis, kas neist suggu saap.

Neid uttikid woip jo tõisel ajastajal laske ärrakarrata, ent suggu lät surembas nin^k kõwwämbas, kui kolmanda ajastani odetas.

§. 55.

Lammaste igga tuttas ärra wijenda ajastajani neide hambist. Eddimätse hamba, kumbega lammas ilmale tullep, nin^k mes wona-hambis kutsutas, saddawa aiga möda wälja, nin^k tõise suremba laijemba hamba tullewa asfemele.

Kui lammas ajastalinne, ehk pooltõise-
 ajastalinne om, sis wahheldap temma kats
 kaskmâst hammast ärra, nink sis kutsutas
 tedda kätte-hambalisses; kui ellajas kätte- ehk
 poolkolmanda-ajastalinne om, sis wahheldap
 temma neide förwalt jälle kats hammast ärra,
 nink sis kutsutas tedda nelja-hambalisses;
 kui temma kolme- ehk poolnäljanda-ajasta-
 linne om, sis wahheldap temma kolmandat
 pari wona-hambid ärra, nink sis kutsutas
 tedda kuue-hambalisses. Jälle ajastaja per-
 rast wahheldap temma perramâtsid wona-
 hambid ärra, nink sis kutsutas ellajat täus-
 hambalisses. Surembat wannaust tuttas se
 läbbi ärra, et hamba ennamb ärrahõrutu
 omma nink tümpas jänu. Üttesamast nink
 kumnest ajastajast puddinewa hamba aiga
 möda ärra, nink sis nakkap ellajas jo wan-
 nas minnema.

III. P ä t ü k.

Kuidas willäga peap ümbreäuma.

§. 56.

Rige suremb hool olgo karjussel, et wil tämwelikkus nink joudsas jääs, nink säratse asjaga ei sa pürretetus, mes willä halwas teep, nink mes mõskmisse läbbi wälja ei sa.

§. 57.

So terwemb nink parremb lammas om, sedda joudsamb nink tämwemb om ka temma wil; selleperrast teep fik, mes lamaste terwust rikkup, ka willä halwas. Niida lät willale kahjus, kui lambid mitte ütewisi ei södeta. Kui neid tüf aiga ni kõrwaste toidetas, et nemma rammo läwa (minf eest neid peap hoijetama), nink kui nemma sis äkkitselt weidi toito sawa, sis naf.

kawa nemma karwa ajama. Kaswa higgsi
 josep weikesin kellasin terrakeisin kofko,
 willä = karwakesse läwa nahha liggi pehmes,
 nõrgas, kuiwas, nink wil jääp tuimas ja
 karwetus. Sesamma luggu johhup ka egga
 többe man. Rui ellaja ka perrast jälle par-
 rembas läwa, ni et wil jälle joudsaste nak-
 kap kaswama, siski jääp se wil, mes nälja
 ehk többe ajal olli kaswanu, ikkes karwetus.
 Ni kawwa kui wil ihho pääl om, nink ka
 perran püggämist woip pea ifs selgeste ärra-
 tntta, mil ajal lamba omma nälga kannatanu.

§. 58.

Rui lamba peawa nälga kannatama, lät
 wil kül não perra penembas, ent se man ka
 nõrgas nink kuiwas, ni et tedda ei woi pru-
 fida. Seperrast ei pea karjus henda mitte
 lastma essitada säratse näljaga penikeses
 lãnnu willä läbbi. Se wasta teep wãga liig
 söötminne, essiärralikkult wãga paljo õlli-koki,
 nink jahho-jook ehk praag sedda willä jäm-
 membas, fige ennambãste neid willa ladwakeisi.

§. 52.

Willä arwatas ka paljo wähhemb wäärt ollewat, kui lehhe nink haina- ja mu söda-haina - semen, tákja nink ohhaka sisse láwa, nink willä árrasassiwa. Wil wannup neidega árra, nink jáap karwetus. Selleperrast jättetas ka sáratšid söda-maid, mes ohhakid nink tákjid kaswatawa, parremb mahha. Ent kui fige hole man siski tákja willä külge peasse nakkama, sis peap neid seddamaid fórraperrast wälja - fakketama, enne kui nemma willä sissen árrawannuwa. Mótša - söte eest, essiárralikkult nõgla - pu - mótša eest peap karja jobba seperrast hoijetama, et wil saäl ikkes teotetus saap. Seperrast olgo ka reddeli nida säätu, et kohhalt weidi toito lammaste päle sattas, nink sago se tarbis reddeli ka ikkes fórran hoijetus. Ka laggi olgo iks kówma, nink sainu sünnis figest tolmust nink hámliko-wórkist puhtas hoita, et ei toito, ei ka liwa nink muido nisuggutse asja lae nink põniko pääle lammaste päle ei satta. Se samma asja perrast peap ka lambid, ni kui

jo enne om oppetetu, eggaförd enne södmist
lautast wälja-ajetama.

§. 60.

Tolm ninf penifenne liim om willat wä-
ga kahjolit, se wöttap sedda raswa-higgi
willä päält ärra, ni et wil kahres lät, ninf
teotap tedda saggede nida ärra, et ta möst-
misse läbbi puhtas ei lä. Seperrast peap
farjus omma farja nida ajama, et farri, ni
paljo kui üsfike woimalik om, saas tolmo
eest hoijetus.

§. 61.

Dikkalinne wiim uhhap sedda raswa-
higgi willast wälja, wannitap willä ärra,
wöttap temma illo päält ärra, ninf teep neid
ladwafeisi jämmembas; essiärralikkult om sä-
rane luggu sis, kui fange sisse-wajonu wi-
ma perra lambid sure sumwe-pallawa kätte
jättetas, ni et nemma äkkitselt ärrakuwama,
fis lähhep wil kahres.

§. 62.

Maddal, tosfone, pimme laut om will-
läl, ninf ka ellajide terwussel kahjoliik. Sit-
ta roppus teep willä, päält nätta, rojatses,
ninf rikkup temma finnitust ninf kõrwauust.
Willä ladwakesse löwa kõllatses, ni et nem-
ma möskmisse läbbi puhtas ei sa, ninf hap-
pras läwa. Seperrast om tarbis lambile iks
ni paljo alla laotada, et laut kuirw ninf puh-
has olles.

§. 63.

Willä, olgo temma muido küll wäga
illus, arwatas paljo wähhemb wäärt ollewat,
fui temma mitte puhtas ei sa mõstus, min-
perrast karjussel selle asja man paljo tähhe-
lepandmist tarbis lät. Eddimält peap särast
wet faetama, mes lammaste möskmisse tar-
bis kõlbap. Rige puhtambas mõstas willu
pehme wega, ni kui tedda nurme kalwude
sissen, kummil lättid ei olle, ninf jerrwe, ar-
wembaste jõggede ninf oiade sissen löttas.

Ent wee-pohhi peap liwane, ei mitte moane ehk sawwine ollema, sest muido ligutetas sawwe ehk mutta nida ülles, et wessi ärrapurretetas, nin k wil mitte ni puhtas ei sa, et temma wallulep. Wessi peap ni süggaw ollema, et fige surembal lambal jalla mitte pohja ei kuni, enge temma olgo oiomisse neäl. Wee-perw peap kōwma ma, ei mitte liwane ollema, fige parremb om hainaga ärrakassonu kalda, selleperrast et, kui lambid weest wälja lastas, nemma mitte porri ehk tolmoga ei sa.

§. 64.

Kui lammaste mõskmisse tarbis mitte kõlblikko wet es peas lõitama, sis peap wihma- nin lumme-wet säratside lompide sisse koggutama, kummil pohja nin were laitmata omma. Kui ennege hääd wet om, sis woip ka omma nouga mõskmisse-assend soetada, nida et tedda tigi ehk oia weerde laudust seddawisi tettas, et wet sisse ehk wälja woip laske.

§. 65.

Külm ninf wihmane ilm möskmisse man om lammaste terwussel wäga kahjoliik, seperast ei kölba lambid muido mitte möske, kui ennege pikkalisse kuiwa ninf lämme ilmaga, kui wessi ninf tuul jo lämme lännu. Enne Juni (Jani) ku allustust ei kölba küll suguke möskmist ettewötta, selleperrast et enne sedda aiga ne õ weel mitte ni lämme ei olle, et lämme wet olles kindmaste lota. Pälegi om hä, kui möskminne mitte ei allusta, enne kui käsk-päiwa aigu.

§. 66.

Lambid möstas mitmal wisil, ent eggaütte wisi man om ikkes tõ fattesuggune: leotamine ninf puhtas möskminne. — Sest tolm ninf mu roppus nakkap ellajide heega willä pääl ni kõrwaste külge, et mõnne tundi aiga enne möskmist se must peap liguma.

Ilma biotamata woip lambid seddawisi
mõske:

Teolisse astuwa pari kaupä ütten rean
ni süggawede wette, et lambil, kui neid ka
sisse kastetas, jalla mitte pohja ei puttu; —
nink mu teolisse annawa neile lambid kätte.
Sis wõttap üts mõskja ellajat pääst kinni,
hoijap förwu nida kätte wahhel, et temma
neide mulke kinni litsup, nink wessi sisse ei
woi minna, tõine harap lammast taggapoole,
nink mõllemba kastwa sedda ellajat wette, ni
et fik wil liggedas saap. Mõskja, kelle käen
pää om, peap hoidma, et lammast wet ei ne-
la, nink peap pääd, ni paljo kui woimalik
om, wee ülle piddama. Kui wil nüüd küt-
lalt liggedas sanu, sis peawa teolisse sedda
willä wee sissen seni kätte wahhel pitsitama,
kui fik roppus wälja lät. Se man peap
karjus kaema, et ellajid mitte paljo ei wan-
soteta, enge neid tassalikkult harritas. Ne,
keä neid ellajid kätte andnu, tõstawa neid

nüüd perwe päle, fun üllefaeja neid wasta wõttap, nink kui mõnni halwaste mõstu oles, tedda taggasi annap. Kui seddamisi fik farri om mõstu, jis lastas tedda paris tunnis kõwma ärrakassonu sõte päle: jis alustap puhtas-mõskminne, mes seddasamma-wisi kui leotamist tallitetas, muido kui et lõppetusses, nink perrast, kui kättega wessi om willast wälja-pusfertetu, teolisse weel lammaft mittokõrd tassatselt sinna nink tänna kerutawa, minf läbbi perramänne must saap ärrauhhetus, nink pusferdamisse läbbi was-sinu wil jälle sirges lähhep. Kui mõnne lamba wast õige puhtas ei olle sanu, jis peap neid perran weel üllemõstama.

§. 68.

Ent kui lambid tahhetas oiotada, jis om suur wessi tarbis, mes wähhägi üttemisi süggaw om. Sedda teed, mes lamba peawa kääma, märkitas ärra aijaga ehk saibidega, mes põhja rammitu tulpe külge pantas. Neid saibid möda saistawa teolisse tükki

maad taade nida, et nemma neid lambid tähhendetu teed möda eddesi toukawa, nink se man ka willu kättega pitsitawa, nida kui ennitsen §. üteldu om. Wil saap nüüd eddimätse oiotamisse läbbi leotetus. Pari tunni perrast peap seddasamma weel ütškörd tetkama, nink kui wil ka sis es peas puhhas ollema, töist nink kolmandat korda, seni kui wil opis puhhas om.

§. 69.

Ka eddimätse wisi perra lähhep mõstminne oiotamisse läbbi ütfinda, ni kui opetetü, korda. Woip ka oiotamist nida ärrasäada, et lamba pari jalga körrute perwe päält wette kargawa, nink wee alla låwa, ent wessi olgo sis ka ni süggaw, et nemma põhja ei puttu.

Siski mõstas eggäutte siin nimmitetu wisi perra lambid häste, kui ennege wessi hä om, nink kui tähhele-pandminne ja hole-pandminne nida om, kui tarbis lät.

§. 70.

Perw, kohhe lambid weest ajetas, peap, kui üslike woimalik, kõwva nink kuiw haina-plats ollema, nida ka sõte, kohhe neid mõskmisse nink wahhe ajal ajetas, seni kui püggâminne tullep. Tolmo eest peap lambid sel ajal foggoniste hoijetama. Kui ei olle woimalik keelda, et nemma tolmust teed kâwma, sis om tarbis sâratse tee pâle wet zipotada, kui willu ei tahheta kohhalt ärrarikfuda. Olgo ka laut, ni paljo kui woimalik, tuline; nink foggone om tarbis, õige puhtalt nink kuiwalt ja saggede alla laotada. Ei pea ka lambid wahhe-ajal mitte wâljaajetama wihmatse ilmaga, ei ka sure pallawaga, sest pallaw ilm kuiwatap willâ wâga äkkitselt, nink teep ladwafeisi kahres.

§. 71.

Kolmandal pâwal perran mõskmist woip ennambâste Merino-lambid jo püggâda. Kõs-ke ilmaga, kui sugguke tuuld ei olle, ehk

fui lamba wåga pakso willatse omma, sis
låt ennamb aiga, enne fui wil kullalt fuiwas
saap. Itkes om waja kannatada, seni fui
wil opis fuiwas låt, sest et röske wil, fui
tedda kómwaste fokko pantas, árrarikkup.

§. 72.

Püggämisse man om puhtalt hoidminne
fige suremb assi. Selleperrast om tarbis,
et lammaste lautan, ehk töisen se päle árra-
kaetu honen püggämisesse amwar asse saas
puhte lauduga árralödus, nink linnatse retti
lammaste alla laotetus. Ellajide sitta püg-
gämisse man peawa nimmelt kats karjapoiši
seddamaid árrakassima. Karjus essi peap
holega kaema, et se saap tettus.

§. 73.

Pålegi peap karjus püggämisse man se
päle kaema,

1) et lamba sawa paljas nink üttetassa

püggátus, nida et fohhefe willá mahha ei játteta. Urwamata sedda, mes willá mant kaop, ei kaswa ka säratside lamaste man, mes tassatses ei olle püggátu, tõine wil ennamb mitte úttetasfa. Ent egga rawwa-táwwega sago ifs paljas püggátus, ninf ei pea suggufe ennamb perra leifatama;

2) et lambid mitte árra ei hawateta; se perra pöddewa lamba, ninf säratside haigide fottuste páál kaswap ka jámmendam wil;

3) et nida püggátas, et wil fif útte túkki jáes fui úts nahk, ninf mitte koost ei lahku, ninf náotus ei já. Selleperrast peap karjus hoold kandma, et püggámisse man neid ellajid fórraperrast feudetas, ni et nemma jalguga willá árra ei kaffu.

§. 74.

Úts innimenne peap neid táttrid, mes

püggämisse man willust mahhapuddinewa, formi sisse forjama, ninf neid nahhakaupa püggātu willu ütte se tarbis walmistetu sure lamwa päle laotama, ni et püggi pool lauda wasta saap. Rige jämmembid ninf mustämbid tükki fakkutas mahha, ninf pantas fokko, nida et föllatsid walgist lahhutetas. Rif roppus, mes willä pääl nätta om, ötselui ölg, haina-marja, tákja, ohhaka-pä ehf sit, peap holega willust wälja forjatama.

§. 75.

Seddawisi pantas nüüd wiis, kuus ehf seitse nahhakaupa püggātu willä töine töise päle, ni et ütte willä pihha-pool töise willä perse pole päle saap. Sis pantas willä eddimält piuti fokko, ninf perrast mähhtas tedda möllemba otša poolt öige föwwaste trulli, ninf feudetas föwwa nöriga risti kinni. Sis om ta ni kui üts ümmarik kimp. Woip ka ütte-aino nahhakaupa püggātu willä seddasammawisi fokko panna, ni et neisi weissesü ümmarikko kimpu saap.

§. 76.

!Kui neid willä-kimpu tahhetas ärrasata, sis pantas neid suurte kottide sisse, nink litfutas kõwaste finni. Kotti peawa wiis ehk kuus künart piuti, nink fige wähhembaste nelli künart laiuti ollema. Se kõllane nink walge wil, mes mahha om puddinenu, peap nisammate essiärralikko kotti sisse õige kõwaste kokko sõkkutama.

Wil peap õige kuiwa nink tulitse põningo pääl hoijetama, sest et temma muido halwas lât, nink ärrarikkup. Kui willä ärrasadetas, nink weddamisse man karjust perrakaejas pantas, sis peap karjus ka se eest hoold kandma, et wil mitte likses ei sa.

IV. P ä t ü t.

Lammaste többedist.

§. 77.

Karjus peap fige surembat hoold kand.

ma, et temma lambid figesuggutse többe eest hoi,as, ni paljo kui eäle woimalik om. Kui temma sedda karja, mes temma kätte om usfutu, nida hoi,ap ja tallitap, kui eddimät-sen pätükkin om oppetetu, sis ei olle kül paljo peljata, et többi lambid puttus. Ent sest, et siski fige hole man lammaste sean többe woima teggineda, sis antas siin al oppust, kuis temma neid woip ärramoista nink sūt-titada.

Ehk neid lammaste többesid küll paljo om, siski ei nafka suremb ossa neist mitte külge; weidi om neid, mes nakkawa, ent ne omma ka fige kurjema,

§. 78.

Wee-többi.

Üts neist fige kurjembist lammaste töb-bedist om wee-többi, mes ka walge többes, ehk mädäda többes kutsutas. Ellajal, mes sesinnatse többe alla sanu, omma silma so-ne ja hule walge, nink ka su sisseminne om

walge eht karweto, ja nahhalt, mes willä ol om, kaop werrew karw ärra. Särane ellajas om tüf aiga küll weel täwvelisse lihhaman, himmustap ka sümwa, ent jääp tuimas ninf nõrgas. Kerge waum om tutta, ent se lät aiga möda wähhembas, seni kui ellajas ärralöppep. Willä ei olle ennamb küllen finni, ninf annawa hõlpfaste ärrakaffu. Tahwitsel ajal lät luggu paljo kurjembas. Mitme ellajide man tõsfewa lõwma lujje küllen muhho, mes täus wet omma, kumma ärrakaoma, ninf jälle paisuma, ja silma munnade ümbre om lägga, mes terwe ellaja man ei olle nätta. Kui emmalamba rammä omma, sis näus tõbbi fige kurjemb ollewat poja teggemisse man, ninf pea perran poigmist. Wimate ellajas ennamb ei himmusta sümwa, ninf löppep aiga pitten ärra. Mõnne lamaste man naudap henda sesinnane tõbbi seddawisi, et kehha paisup, ninf kui tedda kääga pitsitetas, sis om pea tutta wet temma sisen ollewat.

Kui neid ellajid, kea sedda tõppe fool-

nu, sissest kaetas, sis lõitas saggede rinna ja kotto sissen paljo wet; werri ja lihha omma kahmatu. Sissekonna kullen omma saggede willi täus wet, nink sissefond om ka walge. Rige ennambaste lõitas massa täus waglu ollewat. Karjusse lige suremb hool olgo, lambid selle kahjolikko többe eest hoita, sest kui temma jo karjale nakkanu, sis om wäga waiwalik, tedda pohjast jälle parrandada, nink kui temma jo woimust om wõtnu, sis ei olleke karja terwes-samist ennamb õigede lota.

Tõbbi tõssep saggede sest, et karja maddala, wessitse ja muddatse sõte päle ajetas. Pari tunni sõotminne säratse ma pääl woip jo poolt karja többe alla sata. Nisammute kahjoliik om madda wessi lombide nink kra-wide sissen, esjärwalde põwwaga; — säratsi wee päle tükwa lamba ahneste, kui nemma enne wälja-ajamist es sa kaiwo weega jodetus. Säratside kottuste eest peap sis karjus henda sure hõlega hoidma. Ent nisammate kahjolikko omma tolmukse, ärrahaudunu ehk

máddanu haina ja ölle, mes wee al olnu,
 ka rohke wessitse toito andminne talwitsel
 ajal; se foletap lambid saggede ákkitselt árra.

Seddafinnast töppe woip ennege sis par-
 randada, kui tedda seddamaid árratunnus,
 ni peá kui temma, tössep, ninf kui ikkes weel
 rohto antas, ehk küll temma jo náus árralán-
 nu ollewat; sest páalmánne nággio pettap pea.
 Parremb andko rohto pikkembat aiga, kui et
 sedda wága warra mahha játtetas, ninf tób-
 bi jálle wastsest woimust wóttap.

Wága há nouw om, súggisel, pikkatisse
 wihmatse ilma perra sárast rohto prukida,
 mes töppe ei lasse tulla, olgo ka, et weel
 súgguke temmast middate tutta ei olle. Kui
 om peljata, et karri parhilla nimmitetu sú
 lábbi kahjo om sanu, sis andko lambile úlle
 páiwa sedda allan táhhendetu rohto, fokko
 seggatu, ent kui hádda jo surembas om lán-
 nu, peap neile eggal hommungul antama.
 Saa lamba pále tullep úttel kórral anda:

Pällinat	}	egga= üttest 4 loti osfa.
Raud haina (werre haina) *)		
Ubbina lillid (kanna perse) **)		
Pöld hummalid (***)		
Raddafa marju		
Entsiani jure		

Päle se kalmussid ehk müid mörru rohhu, ka Kastani-pu wilja, ja Kamme-tähwu, ninf muido nisuggust. Selkif sago penikeses surwotus, ninf kolmandikko ehk pole wakka jahwatetu keswaga häste seggatus. Kattel eddimätsel förral pantas weel mönda peo täut sola sekka, et ellaja sedda parrembide sööse, ent perrast ärra pandko sugguke, sest et rohke sola andminne sissekonda weel nör-gembas tegge. Kui sedda rohko mönne näd-dalid allati prugitas, ent Entsiani jure ninf pöld hummala wimate tullega wäga kallis

*) Schaafgarben.

**) Wilde Chamillen.

***) Tausendgöldenkraut.

masma, sis woip neid fats asja ennege eddimält paris förras sekka panna nink perrast andmatta jätta. Selle asfemele woip jälle mönneft muist mörru rohhuft rohkebbide mannu wötta.

§. 79.

Rötto üllespuhkaminne.

Rötto üllespuhkaminne ehk üllesajaminne tullep sest, kui lamba noort ristikhaina, ehk muid wäggewaste kassonu wessitsid sööt-hainu wäga ahneste söwa, sest et nisuggune toit sure ehk eddimätse maos sissen usfinaste ärrahawwup nink kääma nakkap. Se puhkap sis kötto ülles, nink kui wiwimata abbi ei sa, sis kolep ellajas saggede äkkitselt ärra. Säratsse wäggewa karja ma päle peawa sis lamba ennege üri aiga jäma, nink esfiärralikkult ei pea nemma mitte kawwa ütteinokottusse pääl söma. Kui karjussele ütte ristikhaina maad, kun hain wäggewaste om kassonu, ehk kessä pöldo wäga joudsa reif-

hainaga sõta antas, sis ei pea temma karja mitte sinnä ajama, kui karri weel sõmata om, enge temma peap tedda enne kessä ma eht kõrre pääl sõotma, ni et ellaja jo pool sõnus sawa, nink et nemma mitte wäga ah- neste se maggusa toito päle es tükkis. Kar- jus peap ka ilma kaema, sest kui ristif-hain ligge om, nink kange tuul puhhup, sis puh- hatas ka lambid paljo ussinambide ülles. Seperrast peap se päle kaetama, et lamba ei sõ, seni kui neid wasta tuuld ajetas. Kui lambile lautan noort ristif-haina torelt antas, esstääralikult eesmätsel kõrval, sis om sed- damaid üllespuhkaminne kaen, kui hain kui- wa toitoga, kige parremb õllega ei seggata, nink kui weikesen ossan ei anta. Ka se eest peap karjus hoold kandma, et ristif-hain, mes lambile lautan sõdetas, mitte ärra ei hampu, kui ta unnikun saisap, sest säratse ärrahaudunu tore ristif-haina puhkawa ka ellajid ülles. Kui karjusse holetusse läbbi lamba omma üllespuhhatu, ni kui enne sai ütteldus, sis peap seddamaid täus kassonu- ellajale pole loti werremat ma õli (kiwvi

õli) *) ninf kats loti ma wina antama, ninf tedda ühtepuhko jostma ajetama.

Hõlpsambal wisil saap ka parrajat abbi, kui ülespuhhatu ellajale rohket wäitse otsa täut penikeses surwotu kistotamata lubja sisse antas. Selle tarbis peap karjus ikkes särast lubja häste kuiwatetu ja kõwwaste finni forkitu puddelide sissen allale hoidma. Kui figest sest pea abbi ei sa, sis peap ütte jämmeda naasfliga, mes Trokar kutsutas, tühja mao sisse pusa ja kulle luije wahhele pistma, ni et naasfli õkwa kest kotto wasta petas.

§. 80.

Passandamine.

Passandamine tullep sest, kui lamba kewwajal ülli rohkede noort haina söwa, kui külme neile mannu nakkanu, ehk kui nemma

---

*) Rothes Steindl.

wäga rohkede sola lakkua, esfiärralikkult, kui karjus ni mötlemata om, nink wiimatse ilmaga lambile sola annap. Süggisel, kui neid röa orrase päle ajetas, nink talwel, kui lambile tori kartowlid ja narid, kumbe külma om putnu, rohkede södetas, ehk kui neile wäga weidi ölgi ehk haina mannu antas, sis tullep sest ka passandamine.

Seperrast lät tarbis, et karjus kewwajal, enne kui temma lambid nore haina päle ajap, neile ossast kuiwa haina ehk ölgi annap, et nemma noort haina mitte wäga ahneste ei nela. Temma peap henda ka hoidma, et temma talwel, kui laut läbbi ööd wäga lämnes om sanu, fik usse üttel hobil wallale ei wötta, sest et läbbi külma tule löhna lambile pea külma nakkap.

Röa orrase söötminne awwitap neid ellajid, kea hilja aigu nakkanu wee-töppe pöddema, jälle termusse mannu, sest passandamine, mes röa orrase söötmissse perra tullep, puhhastap neid weest, ja teep neid sed-

dawisi kōhhalt termes. Seperrast ei anta, kui luggu nida om, ütteke rohto passandamisese cest, sest et se muidoke aiga möda mahha jääp. Ent kui wee-többi ellaja man jo wōga woimust om wōtnu, sis tullep k̄l ikkes surm passandamisese perra.

Ellajat, mes passandap, ei pea mitte holitsēmata jätma, sest et temmale pea werine kōtto többi woip tulla. Seperrast om tarbis, s̄nds̄at rohto iks se s̄ perra prufida, k̄st passandaminne om tulnu. Kui se samma läbbi nore wāggewaste kassonu haina om tegginu, sis woip eggap̄iwa üttel kōrral haige ellajale anda

kolmas jaggo werandiko lotist Kabar-
bri juurt, ninf werandiko loti Magne-
sia pulwre, mes hāste tōine tōisega
ārraseggatu omma.

Eh̄ wallelas ka haige ellajale ütte wina
lasi tāut werrewat wina k̄rko, k̄attel hom-
mungul järgi möda.

Ehk temmale antas kuiwatetu mustifid, ent parremb om weel, et neid weidi weega puddrus kedetas.

Ehk saksa ubbina lillid (komelid) kedetas kõrwaste üttelisse tedre marratse jurega ehk Kolumbo jurega, ja sest kedetu weest antas ellajale kats kõrd päiwal ammak kätte täwwe kohwe tassini; se om ka hã rohhi.

Kui passandaminne sest om tulnu, et ellajas wãga rohkede sola om sanu, sis pistko temmale ütte kanna, munna suhho, ning pitsitago sedda su sissen katski.

Tullep passandaminne sest, et lamba kartowlid ja narid omma sõnu, mes külmi om putnu, sis om wãga hã, neile werrewat wina anda, kohhe sisse mõnne tilga pällina-piritust *) omma walletu, ehk antas ka ennege ütte wina-lasi täut pällina-wina. Kui imme-

---

*) Bermuth; Effenz.

wa wonafesse passandawa, sis tullep se fige ennambeste sest toitust, mes emma sawa. Deap sis kaema emma = lambile seddamaid tõist toito anda. Üts kurri passandaminne tullep ka wonile nink ajastalisse lambile, kui nemma wäga kuiwa ja liwatse karjama pääl omma käänu, ja sedda haina omma sönu, mes sääl kaswap. Sis nättas mao, sissekonna ja kopsu sissen walgid, penikesi waglu, kea ellajat pannema kangede kõhima. Se wasta om hä: wessine sööt, ehk tores ristihain, mes lautan antas; nink kui sedda ei olle, kara-kubbo ehk terra-toit. Woip ka anda ütte ossa Terpentin = piritust, nink kolm ossa perris ma-wina, eggapäiwa eggäüttele ellajale ütte lusfiko täut, wonile wähhemb.

§. 81.

Rõhha.

Rõhha tegginep fige ennambaste, kui lambile külm om mannu nakkanu, ehk kui nemma tolmust toito sanu. Kui perran lam-

maste püggämist pea wihmatse ilma tulles, sis nakkap saggede külüm neile mannu, nink sest tullep kõhha. Kui se nüüd om tutta, sis antas neile eggapäiwa pole lusfiko täut Wledri- ehk kaddaka-mosi *), hã õllega seggatu; se perra jääp kõhha pea mahha. Kui lamba tolmukse toito läbbi kõhha omma sanu, sis om tarbis — mes muidoke ikkes pididi tetama — nüüd weel suremba holega särast toito läbbipessa ja puistada, enne kui sedda neile antas. Om ka moista, kui parrembat toito weel allale om, et sis tolmust neile ei pea antama. Kui kõhha siski weel ei lõppe, sis peap eggäüttele lambale eggapäiwa ütseförd ütse lusfiko täut met, õllega seggatu, sisse andma, seni kui kõhha opis om lõpnu.

§. 82.

Wagla.

Om suggu waglu nink maofessi, mes

---

*) Flieder; oder Wachholder; Muus.

lammaste sissekonna ninf ka massa sissen tegginewa. Rige ennambeste tulleswa säratse maofesse ellajide sisse mädä weega, mes nemma jowa, kui karjus häste perra ei fae. Kui lambal säratsid sissen om, sis ta langep aiga pitten ikkes ennamb ihhust ärra, jo ennamb nesinnatse wagla woimust wötwa, ninf wimate löppep temma hirmsa walloga ärra. Kui ne wagla johhuwa lamba massa putma, sis tunnus sedda sest, et temma wäga kangede köhhip.

Särast hädda peap karjus seddamaid faema parrandada, enne kui temma ni sures lät, et ennamb abbi ei sa, ninf peap se tarbis eggäüttele lambale eggapäiw

nessi loti wiin-ättikat ütte loti solaga ja weidikesse weega sisse andma, seni kui kuus ehk ka kattesä päiwa täus omma, minf perra wagla ärrakaowa. Ent kui sesinnane hädda jo wäga sures om lännu, sis forjatas karja seast kif neid lambid wälja, kummile sest enne nimmitetu rohhuft ei olle abbi sanu, pantas essi

fullo sisse kinni, ninf antas neile sedda sūw-
wa, mes allan nimmitetas. Seni fui nem-
ma sedda weel ei olle árrasönu, ei anta neile
muud toito, ei ka wet juwwa, olgo ka, et
se ülle nelli ehk wiis päiwa peasse árraful-
luma. Ent saggedamb om náttá, et nemma
sedda jo kolmandal päiwal omma árrasönu.

— Rattekümne lamba päle woetas

kümme nagla fuiwatetu pällinat

poolkolmat nagla hummalid

ütte nagla tubbakut

kats nagla sola

kümme topi linnaste jahho.

Sedda kif fedetas háste nelja ehk poolwie
pangi weega, ninf fui se om árrajahthonu,
sis pantas ütte ruhhe sisse lambile ette, nida
et kif hólpsaste mannu sawa. Rui nemma
sedda omma árrasönu, sis antas neile mönne
tunni perrast wesfist toito, ni fui kartowlid;
jälle perran tüf aiga tore haina, ninf sis
wimate wet juwwa; sest fui lamba seddamaid
juwwa sawa, fui nemma sedda rohito omma
sönu, sis ei olle neil sest abbi middake.

§. 83.

Mõnnikõrd johhup, et kurje finide ninf
parmude ajal nesinnatse ellaja perran pürgä-
mist lammaste, ninf weel saggedamb õinade
nabba külge nakkawa, ninf sinnä munne lo-
wa, kust sure maofesse kaswawa.

Kui karjus säratsid lammaste man lõw-
wap, sis peap temma neid kif sure holega
terrawa tangiga wälja tõmbama, ninf perrast
weidi jahhus surwotu kübbara musta (rohhi-
list witrillit) *) se kottusse päle puistama.
Pole päiwa perrast wojetas hawa pakso ter-
puse waigoga, (Terpentiniga) seni kui ta
parranep.

§. 84.

N o h h u.

Lammaste man tunnus nohhu se läbbi,

---

*) Grüner Vitriol.

fui ninna söörme ummistetu omma, ninf
 neide seast üts köllane, wintse, paks tat jo-
 sep, ja lamba se man ka kangede köhhiwa.
 Sesinnane nohhu tegginep, kui ilm äkkitselt
 töisite kånap, ehk kui lamba õfel wälja päle
 peawa jama. Ka tullep nohhu sest, kui lam-
 ba süggisel röa orrase pääl kånwa, ent sedda
 arwatas neil sündsa ollewat, sest et se läbbi
 mu haigusse wigga, mes ihho sissen om,
 ärralät. Karjusse ütlewa se man: lammas
 puhhastap henda. Arwaste om nohhu man
 middake peljata, kui ennege karjus se eest
 hoold kannap, et lambile mitte jälle töistkõr-
 da külm ei nakka. — Kui lambil nohhu om,
 sis peap neid essiärralikko kuiwa söte päle
 ajama, ninf kui nemma lautan saiswa, neile
 wäggewat toito andma. Kui ninna ummis-
 tus wäga fanges peas minnema, sis peap
 ellajide eest weel ennamb hoold kandma, ninf
 neid ütte lauta pannema, mes küll lämmi
 om, ent siski mitte wäga kuum ei olle, ninf
 kus fange tule lõhna läbbi ei kån. Sis fe-
 detas rammo andwa rohhu, ni kui Melissi,

Salwei, Tümminat (rawwandusse haina) *)
 ehk ka ütfinda haina seemne, ninf wassetas
 annumâ sisse. Seddasamma annumât, kun
 rohhu sissen om, pantas ellaja su alla, ninf
 fattetas pääd ja annumât üttelisse pakso rei-
 waga finni, ni et lõhn lamba ninna ja su
 sisse tõssep.

§. 85.

Sälja werri.

Sälja werri om üts tõbbi, mes lambid
 äkkitselt ärrawõttap. Ellajas, kelle se tõbbi
 om nakkanu, saap seddamaid wäga rammo-
 tus, jättap sõmist ninf melletamist mahha,
 lööp kehhasst paistuma, ninf kâup londin.
 Kõrwa omma külma, temma tuggistap jalla
 lakka, ajap watto ja werd suust wälja, kehha
 külle peslewa katsi pole, ninf saggede kolep
 ellajas jo pole tunni perrast ärra. Rammut-

---

*) Thymian.

sid ellajid, nink kummil lijaste werd om, puttup se többi fige saggedambaste. Sesinnane többi tössöp fige ennambäste sis, kui lamba kõrre pääal wilja päid ja terri ahneste söwa, nink essiärralikkult, kui ne mahhapud-denu terrä jo iddonu, nink sehte omma ajanu.

Häste tähhele panneja farjus peap sis wäga hoold piddama, kui temma farja sä-ratse kõrre päle ajap; farri ei pea mitte sö-mata sinnä päle minnema, ei ka kawwa aiga sinnä jäma. Kui siski se hädda teggines, sis om hä se wasta sedda rohto prufida: Kol-mandat topi ossa woi-pima pole loti surwotu pippartega, häste seggatu, wassetas lamba furko, ehk antas egga lamba päle poolt loti Klaubri-sola *) nink ütte loti Salpetrit wee-ga sullas tettu kolm körd päimäl, nink sö-mega, fedda öliga fastetas, puhhastetas perra-soliko seest kif pallanu sitta ja hübinu werd wälja, ni saggede, kui sesamma sinnä ifs weel foggus.

---

*) Glaubersalz.

Klistir, Saksarubbinna lillist *) ninf
papli. lehhist, Salpetre ja óliga mittokörd
pantu, annap ka abbi.

Om ka há, kala soont, ehk weel par-
remb på soont silma laude úlle seddamaid
arwada, ninf rohkede werd laske.

§. 86.

Mao ninf solikude pallotus.

Mustas minnew mao ninf solikude pal-
lotus om úts többi, mes wåga arwaste om
náttá. Temma náudap henda seddawisi: El-
lajas jáap útte puhhuga saisma, játtap sö-
mist mahha, kulle peswa fermaste, temmal
náus kóttó wallo ollewat, feel om must, ello
sone kargawa maddalaste, ehk ei olle foggo-
ne ennamb tutta, kót ajetas úlles, ninf ei
kannata putmist. Ellajas wahhip katsi pole,

---

*) Chamillen.

Kulmetap, ninf su mannu teggines illa, temma wáitap, kussep weidifesse werd, ninf ka ninnast jusep weidifesse werd, temma saddap mahha ninf kolep árra, páált tutta zipplemata ninf wallota. Katte tunni wahhel om többi allustanu ninf löpnu; temma tulley ennege rammutse ellaja pále.

Sesinnane többi náudap henda ka seddawisi, et nahk kumas lát, ninf kutsutas sis ka elleting *). Ehk nahha páál om willi, mes lahki láwa, ninf kibbedat wet wálja lassewa. Páálmánne nahk lahkup lihhas, kus ta finni olli, kuiwap árra, saap táus muste táhti, ninf lát wimate kohhalt mustas. Kui tedda puttetas, sis fárrisep temma. Sesinnane többi puttup fige ennambáste lamaste páid ninf esfiárralikkult fórwu, ninf wiwip kats ehk kolm páiwa. Tóine suggu fáraft tóppe om ni, et neide kottuste páál, fun willá páál ei olle, muhk tósfep musta

---

*) Das heilige Feuer.

táhhega, mes aiga móda laggonep; se muh-
ho umbre tegginewa mitto willi. Mönni-
förd jofep paljo mádda wálja, ninf ellajas
faap terwes; mönniförd lát fik mustas, ninf
ellajas kolep árra. Se man om ellajas fan-
gede ummussen, fót om úllesajetu, ninf tál
om fange solifo wallo. Mönnikförd teggine-
wa fá sefinnatse többe man fele páál willi,
fust fibbe wessi jofep, mes feeld, ninf wast
fá foggone fu lagge árrasööp. Kúi fárna
man ei olle, sis es náus se többi mitte fúlge
nakkaw ollewat.

Rohhi, mes sisse antas, ei tahha mitte
se többe wasta ni ussinaste awwitada kui
tarbis om, siski woip wast ellajale wet sisse
anda, fumman weidikesse Salpetre om sul-
las tettú, sedda sissemist pallotust jahhotada.

Kúi fórwu, pá ehk fele kúllen muhk
ninf fokko joosknu wessi om tutta, sis peap
parrajal kottal sisse leikama, et mádda ja
wessi wálja jofep, ent kui muhko leikatas,
mes fele kúllen om, sis peap hoold piddama,

et ellajas sedda, mes wälja jofep, mitte ei nela.

§. 87.

Pallawas minneminne.

Mönnikörd låwa lamba suwitsel ajal sure pallawaga kumas, kui neil pikka teed farja ma pole om kõndi, kui nemma louna ajal ei woi warjun olla, nink arwaste jumwa sawa. Lambil om sis suur jogi janno, filma sone paisuwa, nink låwa wäga werrewas, su om kuum nink kuuw, lamba hingeldawa wäga fermaste, nink nemma langewa filma näten ihhust ärra ja jäwa lahhedas. Neile antas sis wet jumwa, kumman Salpetre om fullas tettü, ni et wiefümne ellaja päle katessa loti salpetre tullep, nink sedda antas neile tük aiga, seni kui nemma terwes sawa.

Kui siski mönni lammas jo ni wäga kumas lännu, et temmal wauw om, nink et temma ni nõrgas jänu, et ta ennamb ei woi

karja perra tulla, sis peap temmale werd
 laskma, ninf tälle kolm kōrd päiwal wet
 juowa andma, kumman neljanda loti ossa
 Salpetre om sullas tettu, ehk ka rohket nel-
 jandat topi ossa woipima. Haige lammas
 peap, kui eäle woimalik om, jahhedan lautan
 faisma, ninf temmale tore haina ja kastetu
 nisfo-lie antama, ni kawwa, kui temma om
 termes sanu.

§. 88.

Werre kussfeminne.

Werre kussfeminne woip mitmasuggutse
 sü perrast tulla: kui lamba hapne haina sö-
 wa, ehk särast rohhu, mes parkmisses pru-
 gitas, ni kui tamme lehhesid, ninf nore tam-
 me, pajo ehk muide säratside puije ossa, —
 suuwitsel ajal wāga pallawa ilmaga, ehk kui
 ellajile lautan soo = ma haina antas. Rige
 eesmält tuttas sedda tōppe sest werrewast wer-
 rega seggatu kussfest. Kui sis lambile pea
 abbi ei sa, sis käuwa nemma londin, ei him-

musta ennamb súwva, nemma nakkawa wau=
wa pöddema, låwa perrast nörgas ja ram=
motumas, sissekond lát mustas, ninf nida
foolwa nemma árra.

Ni pea kui seddasinnast töppe tunnus,
sis peap úttele lambale katsförd páival an=
tama

Witrilli óliga tettu Weinstein *)

Salpetre,

kummasgi woetas útte loti, hörutas jahhus,
seggatas háste tóine tóifega árra, ninf an=
tas sest eggaförd neljandat loti ossa weega
sisse.

Úts tóine há rohhi om se:

Nellikümmend tilka Kalbani pirtust *)

seggatas útte lussiko tawwe weega, ninf an=
tas haigele lambale hommungul ja óddangul,
ninf kui tóbhi weel mitte kohhalt mahha ei

---

*) Bitriolifirter Weinstein.

***) Galbani: Effenz.

jä, sis antas seddasamma tõisel päival weel
ütsford. Toidus antas ellajale leotetu õliko-
ki (õli = rabba). *)

Weel om hä rohhi se: leotetu õlikoki
sisse pantas weega sullatu Salpetre; eht se-
samma leotetu õlikoki päle lastas tilga kau-
pa weega seggatu Weewli = happo (Witriili
õli)**), nink seggatas häste, seni kui jooft
nakkap hapnes minnema. Ra sedda ütteltas
wäga hä ollewat, kui kuiwatetu mustikid ke-
detas, nink saggede haige ellaja kurko wal-
letas.

§. 89.

Pä-ajo pallotus.

Pä-ajo pallotus tegginep fige ennam-
bäste sis, kui pallawal suwwe ajal päiw wal-

---

*) Oelfuchen.

***) Schwefelsäure.

lusaste lammaste pä päle paistap. Sedda töppe tunnus neistsinnatsist tähtist:

Lammas saisap norrun, ninf lassep pääd lonti, pä ots ninf kõrwa omma wäga lämme, silma omma finni ninf josesa wet, su om kuum ninf kuiw, ja kele pääl om walge rägga; mõnnel om külma wärrin, ehk ka kif ihho wärrisep; tõise käuwa ümbre õtsekui melest ärra, ninf kaewa taiwa pole; jälle tõise lammewa mahha, ninf pannewa pääd kõrwaste ma külge. Ni pea kui neidsinnatsid tähti tunnus, sis peap ellajale pä sonest werd lastma, ninf temmale kolmkörd päiwal neljandat loti ossa Salpetre, mes weega om fullatu, sisse andma. Pä ümbre peap linna reiwast mähtma, ninf sedda külma weega kastma, ja sedda reiwast ikkes liggedas hoitma. Sedda kif peap ni kawwa aiga teggema, seni kui többi om ärralännu.

§. 90.

Ümbrekäumisese többi.

Ümbrekäumisese többi tulley pä ajo pal-

lotusfest, mes fige ennambaste ajastalisse lambile tegginep. Kui tedda aigfaste ärrarunnus, sis woip ellajal weel abbi saiija, ent kui pallotus mahhajaap, ilma et rohto se wasta sai prugitus, sis tegginewa pä-ajo sissen üts, ehk ka ennamb weewilli, kun wagla arwolisse ellajakesse sissen omma. Kui neid willi ennege ärraloitas, sis woip neid waglu kunstlikkul misil Trokariga ärrahukkata, nink wäljatömmada, ent se lät wäga arwaste häste kōrda, nink kui se ka kōrda lät, sis om ommete arwaste fest abbi lota.

Sedda tōppe tunnus fest, et ellajas uimatses lät, karjast mahha jaap, weidi ehk foggone middake ei sō. Mōnne aja perrast kōup temma pea tennā, pea sinnā pole, ni kui willi-waggel sel ehk tōisel polel ajo sissen om. Wimate kōup temma ni kōowaste ümbre, et temma mahha saddap nink ärrakolep.

§. 91.

Silma tōbbe.

Johhup wast, et, kui lamba ahneste

fuiwa haina söwa, neile mönni purrukenne
 filma sisse puddinep. Sedda tunnus ees-
 mält sest, et film nakkap kangede wet joost-
 ma, ninf et filma lawwa finni saiswa. Kui
 karjus sedda näep ütte ellaja man ollewat,
 sis peap temma seddamaid filma tassa wal-
 lala wõtma, ninf sedda, mes sisse om lännu,
 wälja wõtma, ninf perrast mönniförd päiwal
 filma külma weega lopputama, seni kui tem-
 ma kohhalt terwe om. Ent kui karjus wast
 eesmätsen otsan sedda hädda ei olle kawwat-
 senu, ninf se om jo mönne päiwa wannas
 lännu, sis näus filma-terrä, kui filma lawwa
 omma awwatu, pea opis walge ollewat, mes
 sest kangedest pallawast tullep. Nisamma saar-
 nane hädda tösfep ka mönniförd muust as-
 jast, nida kui filmale om wäljalt poolt hai-
 get tettu. Kui luggu nida om, sis peap
 seddamaid seddawisi awwitama, kui siin op-
 petetas:

Päälmätsen löppusen, ökwa een pool,
 su lae sissen, nättas wiis mulkofest, üts üt-
 sik eddimält, töise nelli temma taggan ütten

rean. Kif ne wiis mulko weawa ülles filmi pole. Neide nelja seast wallitsetas jälle möl-
 lembist keskmätsist sedda mulkofest, mes hai-
 ge filma pole kannap, häle ehk kurrale, nink
 ajetas talle ütte kastehainafest ehk muud pe-
 nifest nink rõhkmata kõrrefest sisse. Ent sed-
 da kõrt peap just ni pikkalt mödetama, kui
 filmast ninna söörmile. Kui kõrt sisse aje-
 tas, sis peap tedda hoitma, et temma katski
 ei paino. Temma ots olgo kohhalt mulko
 sissen, et lammas sedda kelega finni ei hara,
 nink wälja ei tõmba.

Sesinnane kõrs ärritap lihha, et se mäd-
 dale lät, nink et se läbbi pallotus filma mant
 ärrakaop. Kui mõnne päiwa perrast film ni
 terwe näus ollewat, kui ta enne olli, sis tõm-
 matas kõrt tassa wölja.

§. 92.

Tõbbi, mes Eraber kutsutas *).

Erabri-tõbbi näudap henda eesmätsfest

---

*) Eraber: Krankheit.

otsast neidesammu tähtega, kui ümbreaku-
 misse tööbi; perrast seddawisi, et ellajas rist-
 lu sissen nõrgup. Kui sesamma tööbi lige
 sürembat woimust om sanu, sis hörup ellajas
 pusa kullest kif willä ärra, ni paljo kui ta
 woip mannu sada, ninf temma hörup mõn-
 nitõrd ni kõrwaste, et nahk werritses lät.
 Tüt aiga perrast sedda saddap temma pusa-
 ga mahha, ninf näus temmal rist-lu ni õtse-
 kui katski lödu ollewat. — Tõise saddawa pih-
 haga mahha, ninf sis kutsutas sedda tōppe:
 pihha = traber *); — tōiste man jälle nakkap
 tööbi pihha ja pusa finni, nida et nemma
 ennege weidi sammu jōrwawa kõndi, kui
 neid illestōstetas. Sis saddawa nemma
 jälle seddamaid mahha, tööbi kutsutas sis
 lange = traber **).

Ni paljo kui teda om, ei olle weel kel-
 legi kõrda lānnu sedda tōppe parrandada, se-

---

*) Schultertraber.

***) Falltraber.

perrast om fige parremb, kui trabri-többi ütte lammast puttup, seddamaid tedda tappa, enne kui temma ihhust ärralangep, sest lihha woip ilma peljota sūwwa.

Sesinnane többi om fige ennambäste seperrast peljata, sest et saggede wonakesse tedda perrandawa, ni et ütte sönni läbbi, mes trabri seltsist om, kif perrantullew suggu sest többešt woip osfalikkus sada.

§. 93.

Ärralominne.

Kui se saggede johhup, et emma-lamba ärralowa, sis om sū halwa sūwwe-söte man, ehk ka halwas lānnu, mültinu talwe-toitusse man. Ent se kif om jalle karjusse sū, kui temma henda säratse karja - ma 'eest ei olle hoitnu, mes ellajile hädda teep, ehk talwist toito ei olle häste ärrakorjanu nink läbbi lönu. Arwaste johhup küll, et emma kottus wäljan käup, ent mönnikörd kui se johhup,

sis se wöttap ka tubli lambid ärra. Sesamma luggu tullep mönne päiwa enne poja reggemist. Peap sis kaema, wälja lännu fotust seddamaid sisse awwitada; emma-kohta ummeltas finni, ninf pantas sis haiget ellajat essi paika, kun middake tedda ei puttu.

§. 94.

Rammastus.

Rammastas näudap henda wonade man seddawisi: woon saap eesmält ütte jalla pääl, perrast fige jalgu pääl fanges; pea ei woi temma ennamb ülestousta, ei ka henda üllewän piddada, kui tedda jalgu päle saisatetas. Saggede wetas tedda ka köwweride fokko. Se man on temma ka ummussen. Temma ei woi eäle essi ütfinda emma al immeda, enge peap nelli, w:is ehk ka kuus körd päiwal selle juhhatetus sama, et temma nalga ei kole.

Sesinnane többi näus mitmasuggutsest

asjast touswat. Mõnnikõrd tõssep temma wåga rammusast hainast, essiarralikult wåggewaste kassonu walgest ristif = hainast, kui sedda immetawile emma = lambile rohkede sõdetas, — ehk ka rohke õli = foki toito lãbbi. Karjusse peawa seperrast hoold kandma, et sõrast toito emma = lambile ehk foggone ei anta, ehk ka seni õtsinda kui pojateggemisse ajani. Immetawile emma = lambile ei kõlba sugguke anda.

Kammastus woip ka wonile tulla kõlma tule lõhna lãbbi; sedda peap sis karjus kaema arrahoita.

Weel kahjolikkumb nõus lãmmi umbne laut ollewat, nink se tos, mes temma sissen om. Poja toggemisse ajal peap seperrast, ni paljo kui woimalik om, puhhas, ent jiski mitte kõlm tule kõng lantan ollema.

Mi pea kui se tõbbi henda wonade sean nõudap, sis om tarbis, emma lambile tõist toito, nink kige ennambeste tõist joki anda,

sest. et se perra piim fige peembide henda mudutap. Immetawile emma, lambile sago sis ülle päiwa sola antus, ninf saa lamba päle fattessa loti Kloubri sola *) seffa pantus. Om ka hä, et wonakesse külma wette, kumman haina seemne leotetu omma, wihtma pantas. Wihtmissse wet woip ka seddawisi walmistada: Peo täut Saksä ubbina lillid **), ninf peo täut tuhka fedetas mönne topi weega, ninf perrast walletas weel ni paljo wet mannu, et üttele wonale wihtmisses küll saap. Kui wessi pea kohhalt om ärrajahtonu, sis pantas wonakesst mönnes minutis sisse wihtma. Perrast pantas tedda lämme karja=aija=wäe sisse, ninf fattetas wonakesst finni, ehk mähhtas tedda ka lämme willaste reiwaste sisse, ninf jättetas tedda seddawisi mönne tunni aiga ligutamata ma päle. Selsammal wisil pantas neid wonakeisi kolme ehk nelja päiwa wahhe sean mitto förda wihtma.

---

*) Glaubersalz.

***) Chamillen.

Pantas ka narritse többiste wone pusa-
de man, et nemma mäddale låwa, ninf et
se låbbi többi nakkas ihhust ärraminnema;
ehk willå püggåtas pihha pådlt ärra, ninf
nahka wojetas ütte salwiga, mes Panswligi
pulwrest *) ninf Terpentin - ölist om tettü.
Kui wona ummussen omma, sis antas neile
rasokest Klaubri - sola.

Wåga hå assi, mes rammastusse man
jo saggede om abbi saatnu, om se, et hai-
gele lambale pole wina lasi tåut poomõli
kurko walledas. Kui töisel pålwal rammas-
tusse hådada se perra mitte paljo parrembas
ei olle lånnu, sis peap seddasamma weel ütse-
förd andma.

§. 95.

Uddara kõwwas minneminne.

Uddara kõwwas minnemist, mes ka pi-

---

*) Spanisch Fliegen; Pulver.

ma-tükkis kutsutas, löitas aijoti emma lam-
maste man perran poja teggemist. Uddara
sissen tegginewa kõwma tükki, mes mõnni-
förd ka ennege ütte aino nissa man om tut-
ta. Seperrast om karjusse kohhus, eesmat-
sil päiwil perran wona teggemist perra kaeda,
kas wonakenne ka pima kohhalt ärraimmey,
nink kui se nida ei olle, sis peap karjus liiga
pima ärranüsma, et temma mitte pallawas
ei lä, sest sesamma läbbi tegginewa uddara
sissen tükki ehk kõwma kottusse.

Seni kui nesinnatse kõwma tükki ei olle
mädale lännu, sis woip neid pehmes tetta
ja ärrakaotada, kui neid mõnniförd päiwil
solatamata prunis kütsetu woismega, ehk
Altee salwi *) nink lorberi-õliga, kummaftgi
ütte wörd seggi seätu, woijetas, nink sedda
rohhto sisse hörutas. Tarbis om, et pima
saggede ärranüssetas, sest et wonakenne sed-
da pallanu pima wäga põllep. Kui karjus

---

*) Althee; Salbe.

neid kōwwa tūkki wāga hilda om tãhhele
pandnu, ninf neile mād̄da jo sisse tegginu,
sis peap parrajal wisil sisse leikama, et mād̄-
da wãlja jōsep, ninf hawa peap Terpusse
salwiga *) kinni mähkma.

§. 96.

Taigne raig. **)

Wonile tegginewa wahhest ninna ja su
kũlge kãrna, mes taigne raig, ehk must su
kutsutas. Kui sedda ùtte salwiga wojetas,
mes pũssi rohust ninf õlist om tettu, ehk
ka Boraksi ***) ninf meega, sis ta kaop pea
ãrra.

§. 97.

Su lubjatamine. ****)

Wonafeisil lubjatetas ka wahhel suud

---

*) Terpentini Salbe.

**) Teigmaal.

***) Borax.

****) Schwämmchen.

arra, nisammute kui latsil. Su sisse teggi-
newa willikesse, mes saggede kurkoni, nink
weel ennamb alla pole laggonewa; aijoti lät
se többi ni kurjas, et wonafesse temma kätte
ärrakoolwa. Lubjatu suga ei moi wonakenne
mitte immeda, nink peap nälga koolma. Sel-
leperrast om tarbis, pima temma su sisse nüs-
sä ehk sisse wallada.

Se hädda wasta fittetas sedda rohhto:
Poolt loti walget Witrili (walge silma kiu-
wi) *) sullatas werandiko loti weega arra,
nink pantas suggu met mannu. Selle roh-
hoga woijetas saggede su sissepoolt pehme
pinsliga. Walge witrili asfemel woip ka
penikeses surwotu Poraksi wõita, mes Sal-
wei-leme **) sissen om ärrasullatu, nink mee-
ga maggasas tetru.

---

*) Weißer Vitriol.

**) Salwei: Thee.

Rúlge nakkawa tóbbe.

S. 98.

Nóstme.

Nóstme ei tulle mitte essi hennesest, enge útsinda kui nemma muijalt rúlge nakkawa; karjus peap seperrast fige suremba holega se úlle walwama, et temma karri sugguke mitte tóise karja mannu ei puttu, kun nóstme liguwa. Nóstme nakkawa wága pea rúlge karjamaast nink lautast, kun nóstmitse lamba olliwa, ja pálegi innimissist nink ellajist, kea sáratside háddaliste mannu omma putnu. Seperrast peap karjus, ni pea kui nóstmid úmbrekaot om kuulda, wága hoitma, et útsif woras temmale ehk karjale liggi ei tulle.

Sedda tóppe tunnus sest: ellaja fáuwa londin, sawa rammotumas, játwa sómist mahha, nahk on: wága werrew, nink figist táhtist om tutta mauwa man ollewat. Mön-

ne päiwa perrast tösfewa nahha pääl, fun
willa ei olle, suremba ehk wähhembra willi,
kea sissest wessitse omma. Rattesamal ehk
kümnel päiwal, perrast et többi om nakkanu,
sawa ne willi walmis, läwa sis mäddale,
nink kuiwawa wimate kohhalt ärra.

Kui nesinnatse willi hulkan tösfewa, sis
läwa nemma ütte kokko mäddale, nink nak-
kawa haisoma, mes saggede furjis paisis kã-
nap, kea ellajid jallotus ehk pimmedas tewa,
ehk ka su mant mõnne tükki ärrawõtwa, nink
ellajid ärralõppetawa. Saggede lät se läbbi
suur hulk lambid hukka.

Sest et lammas, mes ütškõrd nõstmid
om ärrapõddenu, neid tõiskõrda ennamb ei
sa, nink et ka tijo perrast om, et lamba, kum-
mile parrajal ajal nõstme omma pantu, neid
paljo hõlpsambaste ärrapõewa, sis om kitta,
fui nõstme henda jo lähhüde näutwa, figele
karjale nõstmid panna. Mitto pannewa ka,
et nemma figest peljust päsesse, eggal ajasta-
jal wonise nõstmid, fui nemma kolm ehk nelli

kuud wanna omma, sest et nemma sensinnat-
 sen eän sedda töppe hõlfsambalt ärrapõewa.
 Ke ommile lambile tahhap nõstmid panna,
 se peap nõstme mätta säratsest ellajast wõt-
 ma, kel üsike weidi nink häädsuggu willid
 om; nink fige parremb sest ellajast, kelle ka
 nõstme olliwa pantu. Ent wil peap foggone
 walmis ollema; mädäda om fige parremb, kui
 temma ni selge om, kui wessi; mes jo mäd-
 dane om, ei kõlba middake. Billi leigatas
 terrawa wäitsega läbbi, nink woetas säält
 nõstme pannemisse nõggelaga weidi mätta.
 Seddasamma mätta pantas nõggelaga palja
 fottusse pääl lamba päälmatse nahha alla,
 ent ei pea mitte ni süggäwede sisse pistma,
 et werri tullep. Rige ennambeste pantas
 nõstmid hanna alla, rootso päle, ehk ka ütte
 kõrwa sisse.

Sest et mitte fige lambide man egga-
 fõrd nõstme hädda ei nakka, sis peap kuus
 ehk säitse päiwa perran pannemist fik karja
 tük tükkil läbbi kaema, nink eggale ellojale,
 kelle man panneminne ei olle nakkanu, tõist

förda jälle pannema. Perran sedda om kül
arwaste löida, et nöstme mönne ellaja man
es olles nakkanu.

Nöstmitse lamba peawa foggoniste puh-
tan tule hõngun, ent ei mitte läbbi käuwa
tule lõhnan saisma. Parremb om, ka suw-
wel neid lautan piddada, kun nemma kuiwa
wäggewa toito peawa sama. Kattessa päi-
wa perran többe allustust antas neile weidi
Klaubri sola, kattessa loti saa tükki päle.

Kui mönne lamba pä ehk kure om pai-
stetu, ni et temma ei woi süwwa, sis tettas
roffa puüdli jahhust woismega, ninf walle-
tas temmale kure.

Kui sörrade wahhel nöstme ei tahha är-
rakuiwada, sis woip neid ütte salwiga woida,
mes seddawisi tettas:

Silberglätti päle wassetas kanger ätti-
kät, ninf ligutetas mönnikörd. Kätte päiwa
perrast wassetas sest ättikäst ni paljo mönne

luisfiko täwwe poomõli sisse, seni kui se sal-
wis lät.

§. 99.

Rärna.

Rärna ei tahhake muido karjale teggi-
neda, kui nemma muijalt ei nafka, nink
nemma omma weel ussinamb külge nakkama
kui nõstme. Karjus peap seperrast weel su-
rembat hoold kandma, et se tööbi temma
karja mannu ei puttu. Temma peap häste
tähhele pannema, kas mõnni ellajas henda
sainu, reddelide nink ruhte wasta hõrup, nink
kui temma sedda näep, sis peap temma sed-
damaid neid ellajid läbbi kaema. Kui tem-
ma sis nahha pääl weikesi nagglakeisi löw-
wap, mes kõllatse karwaga omma, nink wei-
di kõrge omma nätta, kui wil säratside kot-
tuste päält om ärrahõrutu, kui nahk paksemb
ja kõwwemb om, kui ellajas henda kofko
weap kui säratsid kottussid näppistetat, ehk
kui jo mädda willid om nätta: sis om se

färn. Misuggutsid ellajid peap seddamaid töise lauta sisse pantama, mes ni kawwen farja mant ärra om, kui woip olla, ninf peap fangede feeltama, et nemma terwide lammastega fokko ei puttu. Sure farja man om hä, kui ütte esfiärralikko sullast nimelt kärnaste ellajide tallitamisses säetas, kes terwile lambile suggufe ei pea liggi tul-
lema, ninf kel üts wanna särk peap ollema, minfga temma ennege többiste ellajide lau-
tan käup. Wäljaminnen pandko temma sed-
da särki sinnä mahha. Hä om ka, kui kad-
daja haoga, ehk tekkatiga suitso tettas.

Többiste lammaste willu peap ärrapüg-
gätama, ninf sis woip ütte neist allan nim-
mitetu arstmisse wisist prufida, kummist üts
nisamma hä om kui töine. Ent hoold om
waja köwwaste piddada, et ka wässimata ni-
da tettas, kui siin oppetetas; test se läbbi
ütsinda woip arstminne häste förda minna.
Kui mitte wässimata holega fige wimast kär-
na-willikest ülles ei otsita, ninf ei kaeta neid

fohhalt ärrahäwitada, sis ei tahha kül karna
iggawel karja mant tagganeda.

1) Kattékümne lamba päle woetas ütte
kolmandiko tuhka, koiwo nink kaddaja puust,
nink pantas sedda kattékümne ehk ka kätte-
kümne nelja tobi kewa wee sisse. Sinnä
mannu pantas weel wiis nagla kanget ma-
tubbakut, nink mõnda peo täut waigutsid ped-
daja kuffud, nink lastas sedda tük aiga lib-
beda sissen keta. Perrast pitsitetas pressä
waijel tubbakust nink peddaja kuffust kük wed-
delat wälja, nink wassetas sedda libbeda sis-
se. libbe peap ni kawwa aiga kema, et
mitte ennamb kui nelli ehk wiis topi ülle ei
jä. Se sissen sullatas wimate weel pole
nagla walget Witrili, nink nisamma paljo
rohhi list Witrili (kübbara musta). Seni kui
rohhi walmistetäs, peap annum, minik sissen
temma tettas, finni kattetu ollema, nink roh-
to peap häste finni pantu puddelide sissen
allale hoitma.

Kui sedda rohhto nakkatas pruufma, sis

krapitas naglaga, kelle ots kõwweras om painotetu, fik kárnatsid kottussid umbre ollema nahha pääi nida ülles, et nahk walges nink pehmes lát. Meidesinnaste kottuste päle wassetas libbedat, nink hörutas fige hõlega sisse. Nisammute peap eggäütte, olgo ka fige wáhhemba kárna man, libbedat kolm kórd päle wallama, nink sisse hõõrma. Mõnne päiwa perrast tettas jälle seddasamma. Perrast peab ikkes aijoti perra kaema, kas wast weel kárnatsid kottussid om náttá, ehk ka wastse päle tulnu. Meidega peap nisammute teggema, kui enne sai oppetetus, seni kui fik nahk pehme nink puhhas om.

2) Ehk pantas ka eggäütte ellajat kat-
tessa päiwa wahhel mõnnikórd kange libbedat
sisse, mes tuhhas nink tubbakust se ennist
nimmitetu jao perra om tettu. Sedda lib-
bedat woip kanna-sittaga, nink werskilt pal-
lotetu lubjaga weel kangembas tetta. Libbe
peap wága kange nink must ollema. Sedda
wassetas ütte pu wanni sisse, kõhhe sisse lam-
mas hõlpsaste mahhup, nink hörutas libbe-

Dat fõrwä harjaga fige fãrnaste fottuste päle. Peap fa ikkes wahhel tõist libbedat mannu wallama, et se üttemisi fanges ninf lãmmes jääp. Wahhe ajal frapitas neid essiãrralikko fãrnatsid fottussid ülles, ninf hörutas neid fõrwaste fange põdra sarwe õliga. *)

Kui lamba kohhalt terwes omma sanu, sis peap sest lautast, kun tõbbitse lamba saisu, fik ellajide sitta holega ärrakasitama. Neid lauta sainu, tulpe ninf muud nisuggust peap lubjaga ärrawabama, fa reddelid, jogiriistu, ninf mes eäle weel nisuggust om, libbedaga holega ärramõskma.

§. 100.

Sõrra-tõbbi.

Kui sõrra-tõppe eesmätsen allustusjen ärratunnus, sis ei olle temma mitte wäga

---

*) Hirschhorn: Del.

nakkaw, ei ka wäga kurri, ninf woip tedda hõlpsaste ärraarstida. Ent kui temma jo woimust om wõtnu, sis om wäga waiwalik tedda ärrahäwitada, ninf temma wõttap mõnikõrd foggona karja ärra. Et lamba se eest saasse hoijetus, peap karjus kige hõlega faema, et nemma mitte wessiste kottuste pää läbbi porri ninf moa ei käu. Lautan olgo iks kuiwalt alla laotetu, ninf ka se plats lauta lāmwe een olgo kuiw, kohhe lambid ajetas, seni kui toito ette pantas. Misamute peap karjus häste tähhele pannema, kas wast mõnni lammas ei likkata, ninf ni pea, kui temma sedda tunnep, sis peap temma sedda ellajat häste ärrakaema. Kui temma haige jalla man pallawat tunnep, sis peap temma mõllembid jõrgu tõine tõist wasta litsma ja painotama, et se mää südda wälja tulles, mes wagglakesse ehk pulkakesse saarnane om, ninf een nulgan sõrrade wahhel tegginep. Sedda mulkofest, mes se läbbi om sanu, peap karjus weega ärramõstma, ninf suilega sõrrade wahhel ütte salwi woidma, mes nida tettas, et Silberglätti ättikä-

ga sullatas, nink poomöli sekka pantas. Sest om pea ikkes lota, et hädda parranes. Kui többi mitte kurjemb ei olle, sis kutsutas tedda kerges sörra-többes; se ei olle ka weel mitte külge nakkaw. Ent kui se, mes ennist oppeteti, ei olle körraperrast tettu, ehk kui sest abbi es sa, sis woip wi hane sörra-többi tousta, mes wäga pea külge nakkap. Sis peap többitsid ellajid terwist lah hutama, nink figin asjun seddasamma hoold piddama, mes nöstme ja karna man oppeteti. Többi näudap henda se läbbi, et wahhenahk sörrade wahhel eesmält werrewambas, perrast walges nink liggedas läät. Kui hädda nisuggune om, sis parranes temma saggede kohhalt se läbbi, et penikesses surwotu sinnist Bitrili (sinnine silma kiwwi)*) sörrade wahhele puistetaz. Se teep ellajale wallo, nink temma likkatab ennamb, ent saggede saap jalg jo mönne päiwa perrast kuiwas, nink parranep ärra. Ent kui se ei awwita, sis tegginep sörrade karmu taggan, nink jalla

---

*) Blauer Bitriol.

tallade alla wirtsane kurja haisoga mädda, mes kif jalla päält ärrawöttap, nink wimate ka nakkap luid rikma. Hädda lät saggede üttest sörrast töiste, ellajas ei woi ennamb jalgu päle toetada, saddap rinna päle mahha, nink kolep löppetusse töppe. Kui tuttas, et likkatamine selle ennist nimmitetu rohhitsemisse perra ei tahha mahhajada, sis peap terrawa wäitsega sörga ni süggawede leikama, et mää mannu künis, nink sedda mäddale lännu lihha kif wälja puhhastama. Hawa päle zippotetas sis surwotu sinnist filma kiwi, nink mähhtas tedda kinni. Sinnitse filma kiwi asemel woip ka Siidwatrit *) prukida, ehk törwa, Terpentini-öli, sool-ättik **) nink Witrili, kif häste seggi seātu.

Katte päiwa perrast kaetas jälle perra, nink tettas nisammute kui enne, seni kui mäta ennamb sügguke ei tutta. Kui wässi mata

---

*) Verdünnte Salpetersäure.

***) Salzsäure.

hoold kanneras, nink ilmjátmata sedda tertas, mes siin om oppetetu, sis parranep hádda ikkes árra. Ent saggede om se wága waiwalik, nink wóttap paljo aiga, sest et sórra mönnikórd kohhalt mahhaláwa, nink nelli ehk kuus náddast aiga lát, enne kui jálle tóise sórra kaswawa. Seperrast om karjusse kohhus hoold piddada, et temma, ni kui ennist sai oppetetus, tóppe jo eesmätsen allus-tusfen árraarstip. Kui temma tedda ka ennege útte aino ellaja man árratunnep, sis peap temma seddamaid koggoná karja túk túkkilt lábbi kaema, nink moistlikkult figit sórgu kúllest terrawa wáitsega leikama, et árranáus, kohhes jo mönni táhhefenne mátta om tegginu, mes seddamaid peap árraharritus sama. Hólpsa sórra-tóbbe man om lam-bil mönnikórd ka suwigga, ni et nemma ei tahhá súwwa, sest et su sissest eddimált wága werrewas, nink perrast ka katski lát. Woijetas sis útte pinsliga suud eddimált selge áttikága, ent kui se ei awwita, sis walle-tas áttikát Salwei pále, ja tertas sest úts óige kange leem, nink pantas tobi leme pále

poolt loti walget Bitrilit, ja mõstas selle rohuga sedda haiget suud saggede sissest.

§. 101.

Lamba täie.

Lammaste willo sissest lõitas saggede weikeisi ellajid, mes lamba täies kutsutas. Nemma ei woi woimust wõtta, muido kui sis, konna kif lambid mitte ütte kõrraga ei püggäta. Wonakeisi püggätas saggede hiljambaste kui wannu lambid, sis paggewa kif ne täie püggämisse ajal sure karja manneide nore wonade päle, nink sigginewa saäl wäga, ni et ne waise wona kohhalt jöwwe-tus jäwa, nink neide wil nurjatus lät.

Neid täied häwitetas fige parrembide se läbbi ärra, et koggonä karja üttel kõrral püggätas, sis nemma ei woi kohheke henda ärrapeta.

§. 102.

Holekandja karjus peap aigsaste säratsid

hainu, juri ning marju korjama, mes ehk mõtsan kaswama, ehk aidu sisse soetetas, ning mes lammastile rohhus tarbis tulles. Nõutse kui:

Pällina ¹⁾, põld hummala ²⁾, alant, tūmmin ³⁾, mõts- ning saksa ubbina lilli ⁴⁾, raudhain (werrehain) ⁵⁾, üllekõuja rohhi ⁶⁾, reinwarre ⁷⁾, kalmusse juur, pütse juur ⁸⁾, mustika marja ⁹⁾, kaddaka marja, ubba lehe ¹⁰⁾, ning muido nisuggutse.

-
- 1) Wermuth.
  - 2) Tausendgöldenkraut.
  - 3) Thymian.
  - 4) Wilde und ächte Chamillen.
  - 5) Schaafgarbe.
  - 6) Baldrian (Valeriana).
  - 7) Reinfarre.
  - 8) Angelica.
  - 9) Blaubeere.
  - 10) Bitterklee.
-

Trúkkimíssæ eðsitussæ.

Leihyool	10,	ridda	8	úllewált	loe:	Jakkabi.
---	28,	---	9	---	---	Fautan.
---	69,	---	2	---	---	úttepuhfu.
---	81,	---	6	---	---	awwada.
---	91,	---	17	---	---	wálja.
---	94,	---	15	---	---	om.
---	95,	---	16	---	---	taggemíssæ.

